

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ БОШ ПРОКУРАТУРА
АКАДЕМИЯСИ**

ҚОНУНЧИЛИК ИЖРОСИ УСТИДАН НАЗОРАТ КАФЕДРАСИ

**Прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш
соҳасидаги фаолияти ва уни такомиллаштириш истиқболлари**

мавзусида ёзилган

МАГИСТРЛИК ДИССЕРТАЦИЯ ИШИ

Бажарди: Муминов Хамза Аббос ўғли
Бош прокуратура Академияси
магистратура тингловчиси

Илмий раҳбар: Н.А.Азизов – Бош
прокуратура Академияси доценти

ТОШКЕНТ – 2020

Мундарижа

КИРИШ	3
I БОБ. ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИНИНГ ИНСОН ХУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ СОҲАСИДАГИ ФАОЛИЯТИНИНГ НАЗАРИЙ-МЕТОДОЛОГИК МАСАЛАЛАРИ	8
1.1. Прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолияти тушунчаси ва ривожланиш тенденцияси.....	9-25
1.2. Прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолиятини амалга оширишнинг қонунчилик асослари.....	26-34
II БОБ. ИНСОН ХУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯЛАШДА ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ АЙРИМ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ	35
2.1. Прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолиятини амалга оширишнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатлари.....	35-43
2.2. Прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоялаш борасидаги идоралараро ва халқаро ҳамкорлигини ривожлантириш масалалари.....	44-54
III БОБ. ИНСОН ХУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯЛАШДА ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	55
3.1. Ўзбекистон Республикасининг инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш борасидаги халқаро рейтинг ва индекслардаги ўрнини яхшилаш масалалари.....	55-70
3.2. Прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишга оид фаолиятини такомиллаштириш истикболлари.....	71-76
ХУЛОСА	77-81
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	82-86
ИЛОВАЛАР	

КИРИШ

Диссертация мавзусининг долзарблиги. Бугунги кунда инсон шаъни ва кадр-қиммати масаласи жуда долзарб ҳисобланиб, мамлакатимизда бу борада амалга оширилаётган ислоҳотлар қаторида суд-ҳуқуқ ислоҳотлари ниҳоятда эътиборли бўлиб, айниқса прокуратура соҳасига доир қонун ҳужжатларига киритилаётган ўзгартириш ва қўшимчалар, яъни бу соҳада амалга оширилаётган ислоҳотларнинг замирида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимояси мужассамлиги давлатимизнинг ўз олдига қўйган мақсадлари сари дадил бораётганлигидан далолат, десак муболаға бўлмайди.

Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш жамиятда адолатни барпо этиш демакдир. Шундай экан, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг қонуний асосларини яратиш, инсон ҳуқуқлари поймол қилинишининг олдини олувчи тизимга асос солиш ва ваколатли давлат органларининг фаолиятини мувофиқлаштириш давлатнинг асосий вазифаларидан ҳисобланади. Ушбу вазифалар амалга оширилишида прокуратура органларининг фаолияти аҳамиятлидир.

Шу билан бирга, 2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг самарали рўёбга чиқарилиши — мамлакатда қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш, демократик, ижтимоий-иқтисодий ислоҳотларни амалга ошириш ҳамда инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилишга қаратилган қонун ҳужжатларини сўзсиз ижро этиш учун прокуратура органларининг куч ва имкониятларини тўлиқ сафарбар қилишни тақозо этади.

Шу каби, мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишлари ва янги вазифалари прокуратура органлари фаолиятини ташкил этишни, шу жумладан, қонунийлик аҳволини тизимли таҳлил қилиш, шунингдек, аҳолининг ижтимоий ҳимоясини таъминлаш, тадбиркорликни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ва ҳудудларни комплекс ривожлантиришга

қаратилган чора-тадбирларнинг самарадорлигига салбий таъсир этувчи ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шарт-шароитларини ўз вақтида аниқлаш ҳамда бартараф этиш борасидаги фаолиятни янада такомиллаштиришни талаб этади.

Таъкидлаш жоизки, прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя этиш борасидаги фаолиятида бугунги кунда бир қатор муаммолар мавжуд. Жумладан:

-Ўзбекистон Республикаси фуқаролари ҳамда Ўзбекистон Республикасида доимий яшовчи фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг чет давлатларда ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини таъминлаш етарлича йўлга қўйилмаган;

-қонунлар ижросини текшириш давомида текшириш муддатларининг асоссиз равишда чўзилиб кетиши текшириш объектларининг ўз фаолиятларини тўла ва эркин амалга оширишига тўсқинлик қилмоқда;

-қонунлар ижросини текшириш тартиби Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларида ўз аксини топмаган, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг 2017 йил 6 декабрдаги 172-сонли буйруғига 1-илова Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг Регламентида қонунлар ижросини текшириш тартиби тўлиқ баён этилмаган.

Жамиятда қонунийликни мустаҳкамлаш ҳамда демократик, ижтимоий-иқтисодий ислохотларни рўёбга чиқаришга, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилишга қаратилган қонунларнинг прокуратура органлари томонидан сўзсиз ижро этилиши устидан самарали назоратни амалга ошириш мақсадида:

-аҳоли билан тўғридан-тўғри очиқ мулоқот ўрнатишни, фуқаролар мурожаатларини ўз вақтида ҳал қилишни, аҳолининг ҳуқуқий маданиятини оширишни, жамиятда қонун бузилишига нисбатан муросасиз муносабатни шакллантиришни;

-профилактика тадбирларининг, айниқса вояга етмаганлар ва ёшлар ўртасидаги тадбирларнинг таъсирчанлигини, ҳуқуқбузарликлар содир

этилишининг сабаб ва шарт-шароитларини ўз вақтида аниқлаш ҳамда бартараф этиш;

-прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги самарали хорижий тажрибани миллий қонунчиликка имплементация қилиш лозим бўлади.

Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида” (2001), “Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида”ги (2008) Қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги “Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4850-сон, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 18 апрелдаги “Ижтимоий-иқтисодий ислоҳотларни амалга ошириш, мамлакатни модернизация қилиш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг ишончли ҳимоясини таъминлашда прокуратура органларининг ролини кучайтириш тўғрисида”ги ПФ-5019-сонли, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 30 ноябрдаги “Суд-тергов фаолиятида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари кафолатларини кучайтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5268-сонли, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 22 июндаги “Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикасининг Миллий стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6012-сонли Фармонлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 8 июль кунидаги “Одам савдосига қарши курашиш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-911-сонли, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 мартдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жинойтчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2833-сонли қарорлари ҳамда мазкур соҳага тегишли бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда

белгиланган вазифаларни амалга оширишда ушбу диссертация муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқот объекти Ўзбекистон Республикаси прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолиятининг ҳуқуқий механизмлари ва уни такомиллаштириш масалалари ҳисобланади

Тадқиқот предмети Ўзбекистон Республикаси прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолиятининг механизмини такомиллаштиришга оид илмий қарашлар ҳамда назарий ёндашувларни акс эттирган адабиётлар, ушбу соҳани тартибга солувчи норматив ҳуқуқий ҳужжатлар ташкил қилади.

Тадқиқот мақсади прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолиятини ислоҳ этиш орқали самарадорликка эришиш ҳамда бу борадаги фаолиятнинг ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш юзасидан таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат

Тадқиқот вазифалари: прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолиятининг назарий асослари ва ривожланиш тенденциясини илмий таҳлил этиш;

прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолиятини амалга оширишнинг миллий ва хорижий қонунчилик асосларини илмий тадқиқ этиш;

прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоялаш борасида идоралараро ва халқаро ҳамкорлигининг ривожлантириш йўллари излаш ва илмий асослаш;

Ўзбекистон Республикасининг инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш борасидаги халқаро рейтинг ва индекслардаги ўрнини яхшилашнинг ҳуқуқий жиҳатларини ёритиш;

прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишга оид фаолиятини янада такомиллаштиришга йўналтирилган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолиятининг қонунчилик асосларини такомиллаштириш орқали фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя этиш, қонун устуворлигини таъминлаш, қонунийликни мустаҳкамлаш, жамият ва давлатнинг қонун билан кўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ҳамда профилактика қилишнинг самарали ва ўз вақтида амалга оширилиши асослаб берилган;

инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш борасида прокуратура органларининг идоралараро ва халқаро ҳамкорлигини янги боқичга олиб чиқиш орқали бу борадаги фаолият самарадорлигига эришиш мумкинлиги таҳлил этилган;

инсон ҳуқуқларини ҳимоя этиш соҳасидаги фаолиятни кенг қамровда амалга ошириш ҳамда унинг сўзсиз амалга оширилишини таъминлаш мақсадида прокуратура органларининг ташкилий фаолиятига ўзгартириш киритиш билан такомиллаштирилган.

Тадқиқот услублари. Тадқиқот ишини ёритишда анализ, синтез, индукция, дедукция, тизимли, функционал каби умумий методлардан; социологик, қиёслаш, статистик, мантиқий каби хусусий методлардан ва қиёсий-ҳуқуқий методдан фойдаланилди.

Тадқиқотнинг назарий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолият самарадорлигини оширишнинг назарий асосларини ривожлантиришда, ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштиришда ҳамда “Прокурор назорати”, “Суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар” ва бошқа фанларни илмий-назарий жиҳатдан бойишига ҳамда илмий тушунча ва таърифлар беришга асос бўлади.

Диссертация иши натижаларининг амалий аҳамияти шундан иборатки, мазкур диссертацияда баён этилган асосий тушунчалар, чиқарилган хулосалар ҳамда ишлаб чиқилган таклиф ва тавсиялардан миллий қонунчилигимиз ва Бош прокурорнинг соҳавий буйруқларини такомиллаштиришда, шунингдек, Бош прокуратура Академияси ва олий таълим муассасалари учун

ўқув адабиётларини тайёрлаш ҳамда ўқув машғулотларини ташкил этишда фойдаланиш мумкин.

Иш тузилмасининг тавсифи. Диссертация иши кириш қисми, учта боб, олти параграф, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ҳамда иловалардан иборат. Ишнинг ҳажми 86 бетни ташкил этади.

I БОБ. ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИНИНГ ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ СОҲАСИДАГИ ФАОЛИЯТИНИНГ НАЗАРИЙ-МЕТОДОЛОГИК МАСАЛАЛАРИ

1.1. Прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолияти тушунчаси ва ривожланиш тенденцияси.

Ўзбекистон Республикаси Прокуратура органлари фаолияти кенг ва кўп қиррали эканлиги ҳамда прокуратура ўз ваколатлари доирасида фақат ўзигагина хос бўлган усул ва воситалар билан фаолият юритиб, фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини ҳимоя қилиш механизмида алоҳида ўрин тутади.

Ушбу мақсадда қўлланадиган прокурорлик таъсир воситалари — прокуратура органларининг фуқароларнинг конституциявий ҳамда бошқа ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш борасидаги ҳуқуқий имкониятларининг бир қисми, холос.

Мамлакатимизда ҳуқуқий — тартиботни таъминлаш борасидаги вазият барча давлат органлари, жумладан, прокуратура идораларининг ҳуқуқни ҳимоя қилиш салоҳиятидан самарали фойдаланиш зарурлигини кўрсатмоқда. Мазкур вазифа нафақат тактик, балки узоқ вақт талаб этувчи стратегик аҳамиятга ҳам эга. Бу вазифани муваффақиятли бажарилишига давлатнинг ҳуқуқни ҳимоя қилувчи айрим бўғинлари ва механизмларини сусайтириш ҳамда бошқаларини кучайтириш йўли билан эмас, балки уларни уйғун равишда такомиллаштириш орқали эришиш мумкин. Чунки уларнинг барчаси битта мақсад — жамият ва унинг фуқаролари манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадига сафарбар этилгандир.

Ҳозирги вақтда сўзни прокуратуранинг ҳуқуқни ҳимоя қилиш салоҳиятини сусайтириш, чеклаш ҳақида эмас, балки, аксинча, ундан самарали тарзда фойдаланиш ҳақида юритиш лозим. Бунинг учун ҳуқуқий шарт-шароитлар мавжуд: “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг III бўлим 2-бобида прокуратура ходимлари фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда

эркинликларини бузувчиларга қарши таъсир кўрсатишининг аниқ воситалари берилган.

Прокуратуранинг ҳуқуқни ҳимоя қилиш функциясини янада кучайтиришга “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг 20-26-моддаларида берилган ваколатларни тўлиқ амалга тадбиқ этиш, прокурорлик текширувларининг самарадорлигини ошириш, шунингдек, фуқароларни ҳимоя қилиш борасида кўриладиган чораларни юридик жиҳатдан асослантириш, ҳуқуқни ҳимоя қилиш мақсадида суд органларининг мавқеини янада ошириш йўллари орқали эришилади. Илк бор “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг янги таҳририда прокуратура органларининг ҳуқуқий ва идоравий ҳужжатлари устидан суд назорати ўрнатилди. Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг буйруқлари ва бошқа ҳужжатлари Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларига зид бўлса, Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судининг қарори асосида бекор қилинади¹.

Бундан ташқари, прокурорларнинг фуқаролар ҳуқуқ ҳамда эркинликларини ҳимоя қилишга оид ваколатлари лозим даражада ҳуқуқий таъминланиши зарур. Фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини ҳимоя қилиш борасидаги прокурорнинг ўз ваколатларидан келиб чиқувчи қонуний талабларини бажармаганлик учун жиноий жавобгарликкача бўлган қатъий жавобгарликни жорий этиш мақсадга мувофиқ.

Прокурорларнинг ваколатига ҳуқуқий чораларни қўллашнинг жуда кўп воситалари киради. Улар маълум хусусиятларга эга бўлиб, ҳуқуқбузар олдига ғайриқонуний ҳаракатларни ихтиёрий равишда тўхтатиш шартини қўйиш, у чиқарган ғайриқонуний ҳужжатларни бекор қилиш, судларга умумий манфаатларни, бир қатор ҳолларда эса айрим фуқароларнинг манфаатини ҳам ҳимоя қилишни сўраб мурожаат этишдан тортиб, ашаддий ҳуқуқбузарларга нисбатан жиноий таъқибни қўзғатишгача бўлган кўринишлардан иборатдир.

¹Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 23.01.2020 й., 03/20/603/0071-сон.

Прокурорлар ҳуқуқни ҳимоя қилиш фаолиятида одил судловни амалга оширилишини таъминлаб, судга бевосита ёрдам кўрсатади ва давлат айбловини қувватлайди. Прокурорнинг ҳуқуқбузарликларни бартараф этиш борасида тезкорлик билан чора кўриши имкониятига эга эканлиги низоларни ҳуқуқий тарзда ҳал қилиш учун фуқароларнинг бузилган ҳуқуқ ва манфаатларини судларда кўрилиши шарт бўлмаган ҳолларда прокуратура органлари қўллайдиган воситаларидан кенг фойдаланилиши мақсадга мувофиқ бўлади. Расмий маълумотларга қараганда, умумий назорат текширувлари мобайнида фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларининг кўплаб бузилиши ҳоллари бартараф этилади.

Шу билан бирга, прокуратуранинг ҳуқуқни ҳимоя қилиш функциясини кенгайтириш масаласида ҳуқуқшуносларнинг фикри бир хил эмас. Бунинг устига, “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг III бўлимига “Фуқароларнинг ҳуқуқлари ҳамда эркинликларига риоя этилиши устидан назорат” номли мустақил 2-бобнинг қўшилишини айрим ҳуқуқшунос олимлар прокуратура органларига хос бўлмаган соҳага, ҳатто айрим судларга оид масалаларга ҳам бевосита аралашиб, деб баҳолашлари ўринли бўлмайди. Зеро, ҳуқуқни ҳимоя қилиш фаолиятида прокуратура ва судлар ҳар хил усул ва йўллардан фойдаланадилар.

Прокуратура давлат ва фуқаро манфаатларининг узвийлигига асосланиб, бугун ҳам давлат манфаатларини (айниқса, иқтисодий ва ижтимоий соҳада) ҳимоя қилишга катта эътибор қаратиши зарур. Маълумки, прокуратура, авваламбор, фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини муҳофаза қилиш билан бирга, айти пайтда жамият ва давлат манфаатларини ҳам ҳимоя қилади. Аксинча, давлат ва жамият манфаатларини таъминламай туриб, фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини таъминлаб бўлмайди.

Прокуратуранинг ҳуқуқни ҳимоя қилиш функциясининг мазмунини, унинг зиммасига юклатилган вазифаларнинг бирлиги ташкил қилади. Бунинг устига прокурорлик назорати амалиётини ва тажрибасини прокурорлар амалга оширадиган давлат фаолиятининг бу икки тури узвий боғлиқ ва бир-бирини

келтириб чиқаришини доимий равишда тасдиқламоқда. Масалан, прокурорларнинг солиқ органлари томонидан солиққа оид қонунчилик талабларини тўлиқ бажарилишини текширилиши охир-оқибатда солиқлар тўпланишини яхшилашга, фуқароларнинг пенсия ва нафақалар олиш ҳуқуқининг тўлиқ амалга оширилишига, бюджетдан молияланадиган ташкилотлар ходимларига ўз вақтида маош берилишига ёрдам бериши аниқ ёки прокурорлар ташқи иқтисодий фаолиятга доир қонун ҳужжатлари бузилишининг олдини олиб, миллий бойликнинг талон-тарож қилинишига тўсиқ қўядилар.

Прокурорларнинг ҳуқуқни ҳимоя қилиш фаолияти ҳокимиятнинг турли тармоқларига мансуб бўлган текширув органлари фаолияти жиҳатларига ўхшаб кетади, аммо бу фаолият кўпроқ суд ҳокимиятининг функциялари билан уйғунроқдир.

Прокуратура, худди суд каби, қонунларнинг устунлигини, қонунийликнинг бирлиги ва мустаҳкамланишини, шахс ва давлат манфаатларининг ҳимоя қилинишини таъминлаш мақсадини кўзлайди. У кўпгина масалаларни ҳал этишда худди суд каби фуқаролик-процессуал ва жиноят-процессуал ва бошқа қонун ҳужжатларида аниқ белгиланган доирада фаолият кўрсатади.

Прокуратура органлари тизимининг қатъий марказлашган принцип асосида тузилиши (қуйи турувчи прокурорларнинг юқори турувчи прокурорларга ва Бош прокурорга бевосита бўйсунуши) прокуратуранинг афзаллиги бўлиб, бу барча прокурорларнинг ягона йўналишда ҳаракат қилишига, қонунийликни мустаҳкамлаш ва фуқароларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш борасида юзага келган муаммоларни келишган ҳолда тезкорлик билан ҳал қилиш, назорат фаолиятида эса давлатнинг бошқа органлари ва мансабдор шахсларига боғлиқ бўлмаслик имконини беради. Шунинг учун ҳам прокуратура қонун чиқарувчи, ижро этувчи ҳокимиятларга таъсир этиш ва ўзаро ҳамкорлик қилиш учун амалий воситаларга эга бўлган махсус давлат органи эканлиги шубҳасиздир.

Прокуратуранинг амалий фаоляти унинг тийиб туриш ва мувозанатлаш тизимининг элементларидан бири сифатидаги муҳим функцияни бажаришига, ҳокимият тармоқларини мувозанатлашига имкон беради.

Ҳорижий мамлакатларда прокуратуранинг ташкил этилиши ва фаолият кўрсатиш тарихини ўрганиш прокуратура органларига давлат институти сифатида судда айбловни ва жиноий таъқибни қувватлаш функцияси юклатилганлиги билан бир вақтда кўпгина давлатларда (айниқса, роман-герман ҳуқуқий тизимига кирувчи ва собиқ социалистик мамлакатларда) прокуратурага тарихан назорат функцияси ҳам берилганлигини кўрсатади².

Ўзбекистонда прокуратура ҳокимиятнинг қонунларни аниқ ва бир хилда бажарилишини назорат қилувчи органи сифатида ташкил қилинган. Прокуратура қонунларнинг ижросини назорат қилиш билан бирга жиноий таъқиб ва судда иштирок этиш билан ҳам шуғулланувчи давлат органи бўлиб шаклланган.

Ҳозирги пайтда прокуратуранинг давлат-ҳуқуқий институтлар тизимидаги ўрни унинг қонун устуворлигини, қонунийликнинг ягоналиги ва мустақамланишини, инсон ҳамда фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, шунингдек, жамият ва давлатнинг қонун билан муҳофаза этиладиган манфаатларининг ҳимояланишини таъминлайдиган орган сифатидаги функциялари билан аниқланади.

Прокурорлик назоратининг конституциявий табиати шундаки, бу орган фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини таъминлаш институтидир. У Ўзбекистондаги ижтимоий ва иқтисодий ривожланиш даражаси, унинг маданияти ва анъаналари, тегишли “тийиб туриш ва мувозанатлаш” тизимидан келиб чиқиб, давлат ҳокимиятининг бошқа тармоқлари билан муносабатда алоҳида ўрин тутади.

² Ибрагимов З.С. Прокуратура органлари томонидан фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларига оид қонунларга риоя этилишини назорат қилишнинг айрим хусусиятлари // Ўқув қўлланма. Т., 2002. -34 б.

Ҳокимиятлар тақсимланиши ғояси амалга ошаётган шароитда прокуратура давлат—ҳокимият ваколатларига эга бўлиб, давлат унга қонунда белгиланган тартибда ўзининг қатор вазифалари ва функцияларини амалга ошириш ваколатини берган. Бу эса давлат ҳокимиятининг муҳим органи бўлган прокуратуранинг алоҳида хусусиятидир. Маълумки, давлат фаолиятининг тегишли шакллари орқали давлат ҳокимиятининг муайян тури амалга оширилади. Давлат фаолияти шаклларининг сони билан ҳокимият турларининг сони ўртасидаги номувофиқлик прокурорлик назорати ва жинойий таъқибни прокурорлик фаолиятининг шакллари, деб тан олиш орқали бартараф этилиши мумкин. Прокурорлик фаолиятини эса давлат ҳокимиятининг тегишли тармоғи, деб белгиланган тартибда мустаҳкамлаб қўйиш лозим.

Прокурорлик назоратининг фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини ҳимоя қилиш воситаси сифатида шаклланиши давлатда қонунийлик юзага келиши билан ушбу қонунийликни таъминлашдан иборат объектив эҳтиёж ҳамда бунга қаратилган назорат функциясидан иборат ўзаро узвий боғлиқ ҳодисалар пайдо бўлганлиги туфайли юз беради. Бир вақтнинг ўзида прокурорлик ҳокимияти ўзининг мустақиллигини мустаҳкамлаш зарурлиги прокуратура органларининг алоҳида, ҳеч бир бошқа давлат органларига хос бўлмаган функцияларни бажаришидан келиб чиқади. Масалан, жиноятчиликка қарши кураш борасидаги фаолиятни мувофиқлаштириш фақатгина прокуратура органларига мансубдир (“Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг 8-моддаси).

Прокурорлик ҳокимияти халқ ҳокимиятчилиги ифодасининг муҳим томонларидан бири бўлиб, халқ ҳокимиятининг тўлалиги ва амалга оширилиши шакллари ҳамда усулларини таъминлайди, давлат учун ниҳоятда муҳим бўлган ижтимоий-ҳуқуқий муносабатларни ўз таъсир доирасига олади. Демак, прокурорлик фаолияти давлат ҳокимиятининг конституциявий турларидан биридир. Прокурорлик ҳокимиятини амалга ошириш шаклларида прокурорларнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясига риоя этилиши

ва мамлакат ҳудудида амал қилувчи қонунлар ижросини назорат қилиши, шунингдек, жинойий таъқиб киради.

Фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ҳамда эркинликлари кафолатланишининг ижтимоий — ҳуқуқий механизмида прокурорлик ҳокимияти муҳим ўрин тутди. Бундай кафолатлар тизимида ҳуқуқ ҳамда эркинликларнинг кафолатланиши ҳамда уларнинг амалга оширилишини фарқлаш лозим. Фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларининг кафолатланиши тизими умумий шароитлар ҳамда юридик ва бошқа махсус воситалардан иборат бўлиб, прокуратура бу воситаларни қўллаш орқали уларнинг ҳуқуққа мувофиқ ҳолда амалга ошишини, зарур ҳолларда эса муҳофаза қилишини таъминлайди. Шунинг учун ҳам прокуратура барча элементларда эмас, балки айнан шу соҳада фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларни таъминлашнинг ижтимоий-юридик механизми иштирокчиси сифатида намоён бўлади.

Прокурорлик назорати воситаларининг табиати ҳамда фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини амалга оширишдаги ўрни шундайки, улар конституциявий-ҳуқуқий мустаҳкамланишга муҳтож бўлади. Ҳуқуқ ҳамда эркинликлар фуқароларнинг конституциявий мақомининг элементи сифатида аниқ ҳуқуқий муносабатлар доирасидан ташқарида амалга ошиши мумкин. Бу, хусусан, прокуратуранинг фуқаролар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш борасидаги превентив фаолиятида намоён бўлади. Конституциявий назорат функцияларининг конституциявий-ҳуқуқий муносабатлар даражасида фаоллашуви — фуқароларнинг конституциявий мақоми ҳодисаси бўлиб, бунда давлатнинг ваколатли вакилларида бири сифатида тегишли даражада (конституциявий-ҳуқуқий муносабатларда) прокуратура намоён бўлиши мумкин. Ниҳоят прокуратуранинг назорат фаолияти анча аниқ босқичда-фуқароларнинг тармоқ (махсус) мақомини таъминлаш босқичида тўлиқ амалга ошади.

Прокуратуранинг фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишдан иборат бўлган ҳамда турли хил ҳуқуқни қўллаш актларини ўз ичига

олган ҳокимият фаолияти сифатида ҳуқуқни қўллаши ҳуқуқий нормаларнинг амалга оширилиши шакллари орасида алоҳида ўрин тутади.

Бунда прокуратура ваколатлари жиддий хусусиятларга эга бўлиб, бу уларнинг конституциявий даражада норматив-ҳуқуқий мустаҳкамланишини тақозо этади. Прокурорлик назорати ҳуқуқий ҳужжатларнинг қонунийлигини назорат қилишга тааллуқли фаолиятида конституциявий назорат белгиларига эгаллиги ҳам ана шу ҳолат билан боғлиқ, чунки прокуратурага ўз назоратидаги субъектлар томонидан қабул қилинган ноқонституциявий ҳуқуқий ҳужжатлар юзасидан протест келтириш ваколатлари берилган.

Прокуратуранинг фуқароларнинг тармоқ ҳуқуқий мақомини амалга ошириш босқичидаги функцияси шахсий, сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқ ҳамда эркинликларга риоя этилишини назорат қилиш жараёнида жуда кенг бўлиб, бу унинг хусусий манфаатларни ҳимоя қилиши нуқтаи назаридан ўзини оқлайди. Прокурорлик назорати соҳасини бир қатор қонунларнинг ижросини назорат қилиш даражасигача (масалан, фақатгина жиноий таъқибни белгиловчи қонунлар доирасигача) торайтириш нотўғри бўлиб, бу прокуратуранинг ўрни ва вазифасини, унинг қонун устуворлигини, қонунийликнинг ягоналиги ва мустаҳкамланишини таъминлаш борасидаги фаолиятининг қонунда белгиланган мақсадларининг асл моҳиятини бузади.

Шу нуқтаи назардан, Бош прокурорнинг прокуратура фаолиятининг муайян йўналишларини тартибга солувчи буйруқлари прокурорлик назоратининг тегишли ижтимоий муносабатлар соҳасидаги конституциявий мақсадларини тўлиқ инобатга олган ҳолда ва улардан келиб чиқиб қабул қилинади.

Прокуратура органлари вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари, жамоат бирлашмалари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, ҳокимлар ва бошқа мансабдор шахслар томонидан қонунларнинг ижро этилиши устидан назорат қилиб, ушбу жараёнда фаол эштирок этади.

“Прокуратура тўғрисида”ги (янги таҳрирдаги) Қонуннинг 25-моддасига мувофиқ назорат субъектлари қаторига фуқаролар киритилмаган. Бу эса прокуратуранинг ҳуқуқни ҳимоя қилиш фаолияти расмий ҳокимият идоралари, корхоналар, жамоат бирлашмалари раҳбарларининг ҳаракатлари ва қарорларини юридик баҳолашдан иборат асосий фаолият йўналиши бўлиб, унинг фуқаролар ўртасида юзага келадиган низолар ва баҳс-мунозараларни кўриб чиқиш билан шуғулланмаслигини кўрсатади.

Масаланинг бундай қўйилиши, назаримизда, тўғри бўлиб, бир томондан, суд ва бошқа томондан, прокуратура органлари ўртасида мавжуд ваколатлар тақсимланишига асосланган.

Айни пайтда айрим фуқароларнинг ноқонуний ҳаракатлари соғлиги ва ёшига кўра давлатнинг қўллаб-қувватлашига муҳтож бўлган шахсларнинг ҳуқуқлари бузилаётганлиги ҳақида маълумотларга эга бўлган прокурор жабр кўрувчиларни судда ҳимоя қилиш ёки бунинг учун асос мавжуд бўлганда қонунни ашаддий бузувчиларга қарши жиноят иши қўзғатишгача бўлган ташаббус билан чиқишга ҳақли эканлиги ҳеч қандай шубҳа уйғотмайди.

Шундай қилиб, “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг 24-моддасида белгиланган ҳуқуқ ҳамда эркинликларга риоя этилишини прокурорлик назоратига олиш предмети вакиллик ва ижроия ҳокимиятининг мазкур тузилмалари, барча иш берувчилар (мулкчилик шаклидан қатъи назар), шунингдек, жамоат бирлашмалари, бошқа нодавлат нотижорат ташкилотлар фуқароларнинг, ҳуқуқ ҳамда эркинликларига риоя этилишини қамраб олиши ҳақида хулоса қилиш мумкин. Фуқароларга тааллуқли ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилиш, иқтисодиётнинг турли соҳаларида одамлар меҳнатидан фойдаланиш ва бошқа ижтимоий ҳуқуқларни амалга ошириш билан боғлиқ бўлган, шунингдек, фуқароларнинг ҳокимият органларини шакллантиришда ва давлат ишларини бошқаришда иштирок этишининг турли кўринишларида намоён бўладиган фаолият прокурор томонидан устувор тарзда назорат қилиниши керак бўлган соҳадир.

Мустақилликдан сўнг мамлакатимизда иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ва бошқа соҳаларда амалга оширилаётган ислохотлар натижасида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, қонуний манфаатлари юқори даражада таъминланишига эришилмоқда. Айни вақтда, таъкидлаш лозимки, бундай ислохотлар давлатимиз сиёсатининг мазмун-моҳиятини акс эттиради.

Ҳар бир давлат ўз мамлакати ҳудудида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминланганлиги мазкур давлатнинг маъқеи қай даражада эканлигини белгилайди. Таъкидлаш жоизки, фуқароларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш масаласи ҳар бир давлатнинг, унинг давлат органлари ва жамоат ташкилотларининг асосий вазифаси ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 2-моддасида “Давлат халқ иродасини ифода этиб, унинг манфаатларига хизмат қилади. Давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдида маъсулдирлар”, дейилган. Бугун мамлакатимизда кенг қўламли ислохотларни амалга ошириш жараёнида фуқароларнинг Конституция ва қонунларда белгилаб кўйилган иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ҳуқуқларини таъминлаш ғоят муҳим аҳамият касб этади. Шундан келиб чиққан ҳолда бугунги кунда мамлакатимизда юз бераётган ижтимоий воқеликлар жараёнида фуқароларнинг ана шундай ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, қонуний манфаатларини таъминлашда прокуратура органларининг ролини алоҳида қайд этиб ўтиш лозим.

1992 йил 9 декабрда Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуни қабул қилиниб, унга кўра прокуратура фаолиятининг 8 та асосий йўналишлари белгилаб берилди. Хусусан, инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқларига риоя этилиши устидан назорат ҳам шулар жумласидандир.

Шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 21 сентябрдаги 360-сон “Вояга етмаганлар ишлари бўйича комиссиялар фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида”ги Қарори қабул қилиниши муносабати билан 21 нафар аъзодан иборат таркибда ташкил қийинган комиссия аъзолигига давлат органлари, идоралари ва фуқаролик жамияти институтларининг масъул шахслари жалб қилиниб, ушбу соҳага масъул бўлган барча идоралар

фаолиятини мувофиқлаштиришни самарали ташкил этиш мақсадида, Бош прокурор мазкур комиссия раиси этиб белгиланди ва ёшларга оид давлат сиёсати мамлакатимизда устувор вазифалардан бири ҳисобланганлиги сабабли, ушбу соҳадаги фаолиятни мувофиқлаштириш функцияси Бош прокурорга юклатилди.

Бундан ташқари, 2001 29 августда Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуни янги таҳрирда қабул қилинди ва прокуратура органлари фаолияти янада демократлаштирилди. Жумладан:

-фуқаролар прокуратуранинг назорат объектидан чиқарилиб, фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш борасида прокуратуранинг функцияси кенгайтирилди;

-ҳуқуқбузарликлар профилактикаси прокуратура органларининг асосий вазифаларидан бири этиб белгиланди;

-жиноятчиликка қарши кураш борасидаги идоралар фаолиятини мувофиқлаштиришга доир қоидалар белгиланди;

-Бош прокурорнинг буйруқлари ва бошқа ҳужжатлари (индивидуал хусусиятга эга бўлганларидан ташқари) Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунларига зид бўлса, Конституциявий суднинг қарори билан бекор қилиниши қонунда киритилди;

-Бош прокурорнинг Президент ва Олий Мажлисга мунтазам ҳисобдорлигига доир қоидалар мустаҳкамланди³.

Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикасининг “Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида”ги (2008 йил 14 апрелдаги) Қонуни қабул қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 8 июлдаги 911-сон “Одам савдосига қарши курашиш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори қабул қилиниб, ушбу қарор асосида Одам савдосига қарши курашиш бўйича Идоралараро комиссияси ташкил қилинди ва 17 нафар аъзодан иборат комиссия таркибига давлат

³ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 23.01.2020 й., 03/20/603/0071-сон.

органлари, идоралари ва фуқаролик жамияти институтларидан масъул мансабдор шахслар жалб қилинди. Одам савдосига қарши курашиш фаолиятида тегишли маъсул идоралар фаолиятини самарали мувофиқлаштириш мақсадида Республика комиссиясига раисик қилиш Бош прокурорга юклатилди.

Бундан ташқари, қонунчилик ижроси устидан назорат самарадорлигини янада ошириш, давлат органлари мансабдор шахсларининг идоравий меъёрий ҳужжат ижодкорлиги ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни сўзсиз ижро этиш борасидаги масъулиятини кучайтириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2014 йил 24 июлдаги ПФ-4636-сон “Қонунчилик ижросини таъминлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони қабул қилиниб, Адлия вазирлиги таркибидаги “Қонунчиликка риоя этилиши устидан назорат қилиш” Бош бошқармаси ва унинг ҳудудий бўлимлари тугатилиб унинг 88 штат бирлиги Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасига ўтказилди.

Шунингдек, Бош прокуратурада Қонунчилик ижроси устидан назорат Бош бошқармаси, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳар прокуратуралари ва уларга тенглаштирилган прокуратураларда Бош бошқарманинг ҳудудий бўлимлари тузилди.

2015 йил 10 августдаги Ўзбекистон Республикаси “Айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги Қонуни қабул қилиниб, “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг 14-моддасига кўра, Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарорларини ижро этиш мақсадида ўтказилган текширишлар давомида давлат бошқарув органлари ва ходимларнинг қонунга зид бўлган ҳужжатлари аниқланган тақдирда, Бош прокурор бу ҳужжатларни тўхтатиб туриш ёки бекор қилиш тўғрисида Президентга таклиф киритиши, ушбу идораларнинг ҳужжатлари фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркиникларини жиддий равишда камситаётган бўлса, Бош прокурор уни тўхтатиб туриш ёки бекор қилиш тўғрисида Президентга таклиф киритиши мумкинлиги белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги “Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4850-сон Фармонида кўра 2017 йилнинг 1 апрелидан жиноят процессида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий кафолатларини кучайтириш, жиноят ишларини тергов қилишнинг тезкорлигини ошириш доирасида:

жиноят содир этишда гумон қилинган шахсларни ушлаб туриш муддати 72 соатдан 48 соатга;

камоққа олиш ва уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чораларини қўллашнинг, шунингдек жиноят ишлари бўйича дастлабки терговнинг энг кўп муддатлари 1 йилдан 7 ойга қисқартирилди.

Ушбу чораларнинг жорий этилиши, бир томондан, фуқароларнинг эркинлигини асоссиз чеклаш ҳолатларидан ҳимоя қилинишини, иккинчи томондан, суриштирув ва тергов органларининг масъулияти ва фаолияти самарадорлиги ошишини таъминлайди.

“Хабеас корпус” институти қўлланишини янада кенгайтириш доирасида прокурорларнинг почта-телеграф жўнатмаларини хатлаб қўйиш ва эксгумация қилиш каби тергов ҳаракатларини ўтказишга санкция бериш бўйича ваколатлари судларга ўтказилди.

Бу ўзгаришлар инсоннинг шахсий ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсизлиги, улардан суд қарорисиз маҳрум этишга ёки уларни чеклаб қўйишга ҳеч ким ҳақли эмаслиги ҳақидаги Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ҳамда халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган принцип ва нормаларига тўла мос келади.

Бундан ташқари, судда иш юритиш тезкорлиги ва сифатини ошириш, иш бўйича якуний қарорлар қабул қилиш муддатларини асоссиз кечиктиришни бартараф этиш, судларнинг жиноят процессидаги ролини оширишга қаратилган янгилик сифатида суд томонидан жиноят ишини

кўшимча терговга қайтариш институтининг бекор қилинаётганлигини алоҳида таъкидлаш жоиз⁴.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 мартдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2833-сон қарорига кўра Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси қуйидаги комиссиялар бўйича ягона мувофиқлаштирувчи орган этиб белгиланди:

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш бўйича республика идоралараро комиссияси;

Вояга етмаганлар ишлари бўйича республика идоралараро комиссияси;

Коррупцияга қарши курашиш бўйича республика идоралараро комиссияси⁵.

Шунингдек, прокуратура органларининг қонунчилик ижросини таъминлаш борасидаги масъулиятини янада ошириш ҳамда 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини сўзсиз амалга ошириш мақсадида 2017 йил 18 апрелда Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-5019-сон “Ижтимоий-иқтисодий ислохотларни амалга ошириш мамлакатни модернизация қилиш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг ишончли ҳимоясини таъминлашда прокуратура органларининг ролини кучайтириш тўғрисида”ги Фармони қабул қилинди. Ушбу Фармонга кўра жамиятда қонунийликни мустаҳкамлаш ҳамда демократик, ижтимоий-иқтисодий ислохотларни рўёбга чиқаришга, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилишга қаратилган қонунларнинг сўзсиз ижро этилиши устидан самарали назоратни амалга ошириш орқали “Халқ

⁴ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 43-сон, 497-модда.

⁵ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 14.12.2019 й., 06/19/5894/4161-сон

манфаатларига хизмат қилиш” прокуратура органларининг устувор вазифаси этиб белгиланди:

Бунда, биринчидан, ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини сўзсиз бажаришни, амалга оширилаётган ислохотларга тўсиқ бўлувчи омиллар ва тизимли камчиликларни аниқлаш ҳамда бартараф этишни;

учинчидан, аҳоли билан тўғридан-тўғри очик мулоқот ўрнатишни, фуқаролар мурожаатларини ўз вақтида ҳал қилишни, аҳолининг ҳуқуқий маданиятини оширишни, жамиятда қонун бузилишига нисбатан муросасиз муносабатни шакллантиришни;

тўртинчидан, профилактика тадбирларининг, айниқса вояга етмаганлар ва ёшлар ўртасидаги тадбирларнинг таъсирчанлигини, ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг сабаб ва шарт-шароитларини ўз вақтида аниқлаш ҳамда бартараф этишни;

бешинчидан, кам таъминланган оилаларни манзилли ижтимоий ҳимоя қилишни, янги иш ўринлари яратиш дастурларини амалга оширишни, иш ҳақи, пенсия, стипендия ва нафақаларни ўз вақтида тўлашни;

олтинчидан, малакали тиббий ёрдам кўрсатишни, аҳолига арзон дори воситалари етказишни, таълим жараёнининг сифати ва таълим муассасаларида ўқувчилар давоматини ҳамда уларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил этишни;

еттинчидан, фуқароларга арзон уй-жой ажратишни, уй-жой сотиб олиш учун, биринчи навбатда, ёш оилалар, етим болаларга кредит ресурсларидан фойдаланиш имкониятини яратишни, сифатли коммунал хизмат кўрсатиш ва ҳисоб-китобларни ўз вақтида амалга оширишни;

саккизинчидан, табиий ресурслар, ер майдонларидан мақсадли ва оқилона фойдаланишни таъминлашга асосий эътибор қаратилиши белгилаб берилган⁶.

⁶ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 26.09.2019 й., 06/19/5837/3812-сон.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 январдаги “2017 — 2021 йилларда ўзбекистон республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегиясини “фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида”ги ПФ-5308-сон Фармонида кўра тадбиркорлик субъектларининг молия-хўжалик фаолиятини текширишга икки йил муддатга мораторий эълон қилинди(жиноят иши доирасида ва юридик шахс тугатилиши муносабати билан ўтказиладиган текширишлар бундан мустасно).

2018 йил 1 апрелдан бошлаб:

жиноят ишлари доирасида ўтказиладиган молия-хўжалик фаолиятини текшириш (тафтиш) бир ойдан ошмаслиги, алоҳида ҳолларда текшириш бир ойдан ортиқ бўлмаган муддатга Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ёки унинг ўринбосарлари томонидан узайтирилиши мумкинлиги;

тадбиркорлик фаолиятини юритишдаги ҳуқуқбузарликлар билан боғлиқ ҳолатлар бўйича жиноят ишларини кўзғатиш фақат Қорақалпоғистон Республикаси прокурори, вилоятлар, Тошкент шаҳар прокурорлари ва уларга тенглаштирилган прокурорларнинг розилиги билан амалга оширилиши;

тадбиркорлик субъектлари фаолиятида ҳуқуқбузарликлар ҳақидаги маълумотлар, ўтказилган текширишлар ва мониторинг (асос, текшириш ёки мониторинг ўтказиш вақти, уларни ўтказган ходимлар ва бошқалар) ва аниқланган ҳуқуқбузарликларни баргараф этиш бўйича кўрилган чоралар тўғрисидаги ахборотлар мажбурий тартибда прокуратура органларининг махсус электрон ахборот тизимида киритилиши белгиланди⁷.

2018 йил 22 январдаги ПФ-5308-сон “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегиясини “Фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили”да амалга оширишга оид Давлат

⁷ Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 25.05.2018 й., 06/18/5447/1269-сон

дастури тўғрисида”ги Фармони ижросини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 15 февралдаги ПФ-5343- сон “Прокуратура органларининг қабул қилинаётган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ижросини таъминлашдаги фаолияти самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони эълон қилинди. Унга кўра, Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси тизимида соҳавий йўналишга эга 9 та бошқармалар ташкил қилинди. Хусусан, Соғлиқни сақлаш, таълим ва бошқа ижтимоий соҳаларда қонунлар ижроси устидан назорат ҳамда Тадбиркорлик ва инвестицияларни ҳуқуқий ҳимоя қилиш бошқармалари шулар жумласидандир.

Хулоса қилиб айтганда, мамлакатда амалга оширилаётган барча ислоҳотлар фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишга қаратилган. Прокуратура оғналари ҳам бошқа давлат органлари сирасида айнан ана шу талабларни бажарилиши учун маъсул бўлиб ҳисобланади ва шунга хизмат қилмоқда.

1.2. Прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолиятини амалга оширишнинг қонунчилик асослари.

Демократик давлатлар амалиётида инсон ҳуқуқларини кафолатлашнинг турли хил механизм ва усуллари ишлаб чиқилган бўлиб, мазкур механизм ва усулларнинг самарасини қуйидаги бир қатор омиллар асосида баҳолаш мумкин: инсон ҳуқуқ ва эркинликлари ифода этилган қонун ҳужжатининг ҳуқуқий мақоми (Конституция, Конституциявий қонун, қонун ёки қонун ости акт) билан; шахс ҳуқуқларининг кафолатлари қайси қонун асосида белгиланганлиги (сиёсий, Конституциявий, ҳуқуқий ва ҳоказолар); шахс ҳуқуқларини кафолатлашни амалга ошириш механизми меъёрларини кафолатловчи орган мақомига биноан (Президент, Парламент, ҳукумат, махсус институтлар); инсон ҳуқуқларини кафолатловчи органлар умумий тизими ва механизмнинг мавжудлиги ва бошқалар.

Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикаси Конституциясида инсон ҳуқуқлари ва манфаатлари юқори ўринга қўйилган. Жумладан, Конституциянинг 13–моддасида “Ўзбекистон Республикасида демократия умуминсоний принципларга асосланади, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, кадр–қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланади”, деб белгилаб қўйилган.

Бугунги кунда прокуратура органлари фаолиятининг баҳолаш мезонлари сифатида бир қатор кўрсаткичлар асос қилиб олинди, шу жумладан, мазкур ҳудудда қонунийлик ҳолати, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, жамият ва давлатнинг қонуний манфаатлари ҳимояси таъминланиши белгиланди.

“Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг 4–моддасига мувофиқ фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашга қаратилган қонунлар ижроси устидан назорат қилиш прокуратура органлари фаолиятининг асосий йўналишларидан ҳисобланади.

Прокуратура фаолиятининг асосий йўналишлари фуқароларнинг қонунларимизда мустаҳкамлаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, кенг қўламда амалга оширилаётган иқтисодий, ижтимоий ислохотларни қонуний ҳимоя қилиш ҳамда қўллаб қувватлаш, ҳар бир фуқаро, жисмоний ва юридик шахс ҳар қандай ҳолатда ўзининг қонун муҳофазасида эканлигини ҳис қилиш муҳитини юзага келтиришга қаратилди⁸.

“Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг 24-моддасига мувофиқ фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига риоя қилиниши устидан назорат предметига вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари, жамоат бирлашмалари, корхона ва муассасалар, ташкилотлар ҳамда вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларининг ҳарбий қисмлари, ҳарбий тузилмалари, ҳокимлар ва бошқа мансабдор шахслар томонидан фуқароларнинг ҳуқуқлари ҳамда эркинликларига риоя этилиши киритилган.

Фуқароларнинг Ўзбекистон Республикаси конституцияси ва қонунларида белгилаб берилган ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш прокуратура органларининг жамият олдидаги энг муҳим вазифасидир. Бунда прокурорнинг вазифаси:

фуқароларнинг шахсий ҳуқуқ ва эркинликларини, уларнинг дахлсизлик, фикрлаш, сўз ва эътиқод ҳамда виждон эркинлиги ҳуқуқларини кафолатларини таъминлаш;

Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг сиёсий ҳуқуқларини, яъни жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита ҳамда ўз вакиллари орқали иштирок этиш, Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ жамоат бирлашмаларига, сиёсий партияларга бирлашиш ва оммавий ҳаракатларда қатнашиш ҳуқуқларини амалга оширишда уларнинг эркинликларини ҳимоялаш;

⁸ Неъматов.Х. “Ҳуқуқий ҳимоянинг мустаҳкам пойдевори”. Т.: / ”Қонун ҳимоясида”, 2003 йил, 1 (85)-сон.

шахснинг ваколатли давлат органларига, муассасаларига ёки халқ вакилларига ариза, таклиф ва шикоятлар билан мурожаат қилиш ҳуқуқини ушбу идоралар томонидан таъминланишини назорат қилиш;

фуқароларнинг мулкка эга бўлиш ҳуқуқини, уларнинг мулкини дахлсизлигини муҳофаза қилиш;

шахснинг меҳнат қилиш, эркин касб танлаш, адолатли ҳамда хавфсиз меҳнат шароитларида ишлашга, ўз фаолиятлари учун ўз вақтида ҳақ олиш, меҳнат таътилига чиқиш ҳамда қонунда кўрсатилган тартибда ишсизликдан ҳимояланишга доир ҳуқуқларини ҳимоялаш;

ҳар бир шахснинг қариганда, меҳнат лаёқатини йўқотганда, шунингдек боқувчисидан маҳрум бўлганда ва қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда ижтимоий ҳимояланиш, пенсия таъминоти ҳуқуқларини аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож ёлғизлар, ногиронлар, қариялар ва аҳолининг кам таъминланган қисмига алоҳида эътибор берган ҳолда муҳофазасини таъминлаш;

бозор муносабатлари ривожланаётган бир пайтда соғлиқни сақлаш, оналик ва болалиқни ҳимоялаш, бепул малакали тиббий хизмат кўрсатишга оид ҳуқуқларни муҳофаза қилиш;

фуқароларнинг билим олиш ҳуқуқи, илмий ва техникавий ижод эркинлиги, маданият ютуқларидан фойдаланиш ҳуқуқлари амалга оширилишига кўмак беришга йўналтирилиши лозим⁹.

Юқоридаги вазифаларни амалга оширишда прокурор “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг 25–моддасига мувофиқ қуйидаги ваколатлардан фойдаланади:

фуқаронинг ҳуқуқ ва эркинликлари бузилганлиги тўғрисидаги аризалар, шикоятлар ҳамда бошқа маълумотларни кўриб чиқади ва текширади;

⁹ Б.Х.Пўлатов. Прокурор назорати // Дарслик. -Т: Ўзбекистон, 2008. 114-бет.

аризачиларга уларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш тартибини тушунтиради;

фуқаронинг ҳуқуқ ва эркинликлари бузилишининг олдини олиш ва бартараф этиш, қонунни бузган шахсларни жавобгарликка тортиш ҳамда етказилган зарарни қоплаш чора-тадбирларини кўради.

Прокуратура ўз зиммасига юклатилган вазифаларни бажаришда “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг 22–моддасида назарда тутилган ваколатлардан фойдаланади.

Қонун бузилиши аниқланган тақдирда прокурор ушбу қонунда ҳамда бошқа қонун ҳужжатларида назарда тутилган чораларни кўришга мажбур.

Жумладан далолатнома ва бошқа зарур ҳужжатлар, материаллар ва маълумотлар тақдим этишнинг текширишлар ва тафтишлар ўтказишни, мутахассислар ажратишни рад этишда, прокуратурага келишдан, қонун бузганлик тўғрисида тушунтириш беришдан бўйин товлашда ифодаланган прокурорнинг қонуний фаолиятига тўсқинлик қилиш ва унинг талабларини бажармаслик, худди шунингдек прокурор фикри билдирилган ҳужжатларни кўриб чиқмаслик ёки уларни тўлиқ ҳажмда бажармаслик, шунингдек прокурорнинг ғайриқонуний қарор қабул қилишига эришиш мақсадида унга қандай шаклда бўлмасин бирон бир таъсир кўрсатганлик учун қонунда маъмурий жавобгарлик белгиланган¹⁰.

Прокурорнинг судга даъво қилиш ваколати “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг 26–моддасида мустаҳкамланган бўлиб, унга кўра фуқароларнинг суд тартибида ҳимоя қилинадиган ҳуқуқ ва эркинликлари бузилса, лекин фуқаро соғлиғига, ёши ва бошқа сабабларга кўра судда ўз ҳуқуқ ва эркинликларини шахсан ҳимоя қилиш имкониятига эга бўлмаса, даъвони прокурор тақдим этади ва судда қувватлайди¹¹.

¹⁰ Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 26.03.2020 й., 03/20/613/0362-сон.

¹¹ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 23.01.2020 й., 03/20/603/0071-сон.

Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикаси Жиноят процессуал кодекси прокуратура органларининг инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашга қаратилган фаолиятининг қонунчилик асосларидан бири бўлиб, Кодекснинг 18-моддаси фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилишга бағишланган. Мазкур модданинг мазмуни Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 15-моддасига асосланган бўлиб, унга кўра давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдида масъулдирлар.

Жиноят-процессуал қонунга биноан, жиноят ишини юритиш учун масъулиятли барча давлат органлари ва мансабдор шахслар жиноят процессида қатнашаётган фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилишлари шарт.

Қонун жиноят ишини юритиш учун масъул бўлган давлат органлари ва мансабдор шахслар рўйхатини белгилаган бўлиб, ушбу органлар ўзларига қонун билан юклатилган функциялардан ташқари, жиноят процессида инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари таъминланиши учун масъулдирлар.

Шунингдек, жиноят-процессуал қонунга биноан, жиноят ишини юритиш учун масъул бўлган давлат органлари ва мансабдор шахслар инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш борасида қуйидаги мажбуриятларни амалга оширадилар:

-қонуний асосларсиз мажбурлов чоралари қўлланган шахсларнинг бузилган ҳуқуқларини дарҳол тиклаш;

-жиноят процесси иштирокчиларининг ўз қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини амалга оширишлари учун зарур бўлган шароит яратиш, уларга ўз ҳуқуқ ва мажбуриятларини тушунтириб бериш, ўз ҳуқуқ ва мажбуриятларини амалга ошириш учун зарур ҳимоячи ва таржимон билан таъминлаш;

-жиноят процесси иштирокчиларининг мурожаатларини ўз вақтида кўриб чиқиб, қонуний ҳал қилиш.

Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилиш принципининг таркибий қисмларидан бири шундан иборатки, фуқаролар

бузилган ҳуқуқ ва эркинликларини тиклашда ўзларига етказилган зарарни давлат органлари ва мансабдор шахсларидан ундириб олишлари мумкин.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикасининг Жиноят–процессуал кодекси шахснинг қонунга хилоф равишда ушлаб турилганлиги, эҳтиёт чораси сифатида қонунга хилоф равишда қамоқда сақланганлиги ёки уй қамоғига жойлаштирилганлиги, паспортининг амал қилиши қонунга хилоф равишда тўхтатиб турилганлиги, ишда айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилингани туфайли вазифасидан қонунга хилоф равишда четлаштирилганлиги ёхуд тиббий муассасага қонунга хилоф равишда жойлаштирилганлиги натижасида унга етказилган мулкӣ зарарни ундириш ҳамда маънавий зиён оқибатлари бартараф этилишини кўзда тутади (ЖПК 302-313–моддалар).

Суд томонидан оқлов ҳукми чиқарилганда, жиноят иш юритуви жиноий ҳодиса юз бермаганлиги ёки жиноят таркиби бўлмаганлиги ёки шахснинг содир қилинган жиноятга дахли бўлмаганлиги асосида тугатилган ҳоллар шахсни реабилитация этишга асос бўлади.

Шунингдек, реабилитация этилишнинг мулкӣ ва бошқа оқибатлари назарда тутилган бўлиб, унга кўра қонунга хилоф равишда ушлаб турилган, эҳтиёт чораси сифатида қонунга хилоф равишда қамоқда сақланган ёки уй қамоғига жойлаштирилган, паспортининг амал қилиши қонунга хилоф равишда тўхтатиб турилган, ишда айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилингани туфайли вазифасидан қонунга хилоф равишда четлаштирилган ёхуд тиббий муассасага қонунга хилоф равишда жойлаштирилган ҳар бир шахснинг бузилган конституциявий ҳуқуқ ва қонуний манфаатлари тикланиши шарт. Давлат ва мансабдор шахслар бунга масъулдирлар. Шунинг учун ҳам реабилитация қилинган шахс ўзига етказилган мулкӣ зарарни қопланишини, шунингдек, маънавий зиён оқибатларини бартараф этилишини талаб қилишга ҳақли¹².

¹² Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 15.05.2020 й., 03/20/617/0585-сон.

Ўзбекистон Республикаси Конституциянинг 19, 25, 26, 27-моддаларида Ўзбекистон Республикаси фуқароси Конституция ва қонунларда мустақкамлаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсиз эканлиги, улардан суд қарорисиз ҳеч ким маҳрум қилишга ёки чеклаб қўйишга ҳақли эмаслиги, ҳеч ким қонунга асосланмаган ҳолда хибсага олиниши ёки қамоқда сақланиши мумкин эмаслиги, жиноят содир этганликда айбланаётган ҳар бир шахс фақат суд томонидан айбдор деб топилиши, унга ўзини ҳимоя қилиш ёки ҳимоя ҳуқуқидан фойдаланиши имкониятлари яратилиши, қийноққа солиш, зўравонлик қилиш, шафқатсиз ёки инсон қадр-қимматини камситувчи бошқа тазйиққа дучор қилиш, ҳаётига аралаштириш, шаъни ва обрўсига тажовуз қилиш, ҳаётига аралаштириш, турар жойига дахл қилиш қатъиян ман қилиниши белгиланган. Мазкур қоидалар халқаро ҳужжатлардан “Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси”нинг 5,7,8,9,10,11 ва 12 моддаларида “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро Пакт”нинг 9 ва 10 моддаларида қайд этилган.

Бундан ташқари, реабилитация этилган шахснинг бошқа ҳуқуқларини тиклаш қонунчиликда назарда тутилган бўлиб, унга кўра қонунга ҳилоф равишда ҳукм қилингани, қонунга ҳилоф равишда тиббий муассасага жойлаштирилгани, эҳтиёт чораси тариқасида қонунга ҳилоф равишда қамоққа олингани ёки уй қамоғига жойлаштирилгани, қонунга ҳилоф равишда ушлаб турилгани туфайли ишдан озод қилинган ёки ишда айбланувчи, судланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилиниши муносабати билан лавозимидан қонунга ҳилоф равишда четлаштирилган шахс олдин ишлаган ишига тикланиши лозим, корхона, муассаса, ташкилот тугатилган ёки қонунда назарда тутилган бошқа асослар уни олдинги ишлаб турган ишига тиклаш имкониятини бермаган тақдирда унга аввалгисига тенг бошқа иш берилиши лозим (ЖПК 310-модда).

Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг 2016 йил 22 февралдаги “Жиноятчиликка қарши кураш, суриштирув, дастлабки тергов ва тезкор-қидирув фаолиятида қонун устуворлигини ҳамда шахснинг ҳуқуқ

ва эркинликлари ҳимоясини самарали таъминлаш тўғрисида”ги 129–сонли буйруғида Ўзбекистон Республикаси прокуратура органларининг жиноятчиликка қарши кураш борасидаги асосий вазифалари сифатида суриштирув, дастлабки тергов ва тезкор-қидирувни амалга оширувчи органларнинг бу борадаги фаолиятини назорат қилиш ва мувофиқлаштириш, терговга қадар текширув ва дастлабки терговни олиб бориш орқали қонун устуворлигини таъминлаш, қонунийликни мустаҳкамлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини, жамият ва давлатнинг қонун билан қўриқланадиган манфаатларини, Ўзбекистон Республикаси конституциявий тузумини ҳимоялаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактика қилишдан иборат эканлиги таъкидланган.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг 2018 йил 9 июндаги “Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш бўлими тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 192-сонли буйруғига кўра Бош прокуратура таркибий тармоқларининг фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолиятини амалга ошириш бўйича ўзаро ҳамкорлигини таъминлаш; фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари соҳасида умумэтироф этилган халқаро ҳуқуқ нормалари, шунингдек, миллий қонунчилик талабларига сўзсиз риоя этилишини таъминлаш чораларини кўриш Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш бўлимининг асосий вазифаларидан ҳисобланади.

Шунингдек, Бош прокуратуранинг тегишли таркибий тармоқларидан:

-фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустаҳкамлаб қўйилган шахсий ва сиёсий ҳуқуқлари, дахлсизлик, фикрлаш ҳамда виждон эркинлиги кафолатларини ҳимоя қилиш, диний эътиқод ҳуқуқини таъминлайди;

-қийноққа солиш ва бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёки кадр-қимматни камситувчи муомала ҳамда жазо турларини қўллаш ҳамда болалар меҳнати ва мажбурий меҳнатнинг олдини олиш соҳаларига доир

умумлаштирилган маълумотларни олиш ҳамда инсон ҳуқуқлари соҳасидаги халқаро конвенциялар ва шартномаларга риоя этилишини таҳлил қилади.

Бундан ташқари, фуқароларни қабул қилади, жисмоний ва юридик шахсларнинг муносабатларини кўриб чиқади.

Хулоса қилиб айтганда, амалдаги қонун ҳужжатларини такомиллаштиришга қаратилган барча ҳаракатлар инсонпарварлик тамойилларига асосланган демократик ҳуқуқий давлат барпо этиш, мамлакатимизнинг жаҳондаги обрўини оширишга йўналтирилган бўлиб, фуқароларнинг Конституцияда кафолатланган ҳуқуқларининг сўзсиз таъминланишига олиб келади.

II БОБ. ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯЛАШДА ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ АЙРИМ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ

2.1. Прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолиятини амалга оширишнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатлари.

Инсон ҳуқуқлари халқаро нормалар ва миллий қонунчилик ҳужжатлари билан ҳимояланган бўлиб, бу юридик ҳимоя ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятининг барча жабҳалари, хусусан прокуратура органларига ҳам тааллуқлидир. Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва уларга риоя қилиш — прокуратура органлари ишининг муҳим қисми, дейиш мумкин, чунки улар ўз вазифаларини бажараётганда инсон ҳуқуқларини нафақат ҳурмат қилиши, балки уларни фаол ҳимоя қилишлари ҳам зарур.

Бундан ташқари, демократик-ҳуқуқий давлатларда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг самарали иши, уларнинг инсон ҳуқуқларига қай даражада ҳурмат қилиши ҳамда уларга риоя этишига боғлиқ. Яъни, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва фуқаролар ўртасидаги муносабат, инсон ҳуқуқларининг ҳокимият томонидан муҳофаза қилиниш даражаси демократик жамият кўрсаткичи ҳисобланади.

Инсон ҳуқуқларига риоя қилиш ва уларни ҳимоя қилиш муаммоси — бу прокуратура органлари фаолияти самарадорлиги муаммосидир, чунки прокуратура органларининг асосий вазифалари қонун устуворлигини таъминлаш, қонунийликни мустаҳкамлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини, жамият ва давлатнинг қонун билан қўриқладиган манфаатларини, Ўзбекистон Республикаси конституциявий тузумини ҳимоя қилиш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактика қилишдан иборат. Ушбу вазифалардан биронтасини ҳам фуқаролар билан ҳамкорликсиз ҳал қилиб бўлмайди.

Таъкидлаш жоизки, инсон ҳуқуқлари тизимли тарзда бузилиб келаётган давлатда фуқароларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга нисбатан

ишончи йўқолишини ва шу сабабли ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолияти самарадорлиги пасайишини кузатиш мумкин.

Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси, инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги пактлар ва бошқа халқаро ҳужжатларда инсон ҳуқуқлари тамойиллар, асосий меъёрлар сифатида баён этилган. Агар уларнинг ичидан ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга тааллуқли бўлган меъёрларни ажратиб оладиган бўлсак, улар асосан таъқиқ ва чеклашлар эканлигини кўрамиз (шахс эркинлиги ва хавфсизлиги, адолатли судлов тамоилини бузмаган ҳолда тергов олиб бориш). Аммо шундай ҳужжатлар ҳам мавжудки, уларда бу умумий тамойил ва қоидалар, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятини турли жабҳаларига оид батафсил қўлланма ва қоидалар сифатида берилган¹³.

Қайд этиш лоимки, бутун дунёда тан олинган ва умумий бўлган ҳуқуқ ва эркинликлар рўйхатини ўзида мужассамлаштирган биринчи халқаро характердаги ҳужжат инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясидир.

Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясидаги ҳуқуқлар халқаро ҳамжамиятнинг инсон ҳуқуқлари соҳасида муҳим халқаро битимларни қабул қилишда мустаҳкам халқаро — ҳуқуқий таянч муомала кодекси бўлиб хизмат қилмоқда.

Тадқиқотлардан бирида таъкидлаб ўтилганидек, “1948 йилдан сўнг қабул қилинган 90 дан ортиқ миллий конституциялар ўзида декларация қоидаларини акс эттиради ва (ёки) унинг таъсири остида мазкур қоидалар киритилган”¹⁴.

Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон Декларациясида суд ва ҳуқуқни муҳофаза этувчи органлар қатори прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини таъминлаш фаолиятига оид айбсизлик презумпцияси ҳамда қонуннинг орқага қайтиш кучининг йўқлиги назарда тутилган (11-модда).
Унга кўра:

¹³ Инсон ҳуқуқлари умумий назарияси: ИИВ тизимидаги таълим муассасалари тингловчи ва курсантлари, шунингдек ҳуқуқни муҳофаза этувчи органлар ходимлари учун дарслик. — Т., 2012. — 63 б.

¹⁴ Jayawic Kagata N. Hong Kong and the international protection of human Rights//Human Rights in Hong Kong, 1992. P. 160.

Жиноят содир этганликда айбланган ҳар бир инсон ҳимоя учун барча имкониятлар таъминланган ҳолда, очик суд мажлиси йўли билан унинг айби конуний тартибда аниқланмагунча айбсиз деб ҳисобланишга ҳақлидир.

Ҳеч ким, содир этилган вақтда миллий конунлар ёки халқаро ҳуқуқларга кўра жиноят деб топилмаган хатти-ҳаракати ёки фаолиятсизлиги учун жазога ҳукм қилиниши мумкин эмас.

Шунингдек, жиноят содир этилган вақтда қўлланиши мумкин бўлган жазога нисбатан оғирроқ жазо берилиши мумкин эмас.

Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси инсон ҳуқуқлари бўйича бошқа келишувларнинг қабул қилинишига кенг йўл очиб берди. Ушбу келишувлар ичида марказий ўринни инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро пактлар эгаллайди. Уларнинг қабул қилиниши натижасида инсон ҳуқуқлари соҳасида принцип ва қоидаларни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш борасида янада сифатли босқичга кўтарилди. Инсоният тарихида биринчи марта деярли бир пайтда Пактларни имзолаган барча давлатлар учун мажбурий бўлган инсон фуқаролик-сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ва маданий ҳуқуқларининг улкан доирасини тартибга солувчи иккита халқаро ҳужжат қабул қилинди.

Таъкидлаш жоизки, инсон ҳуқуқларининг турли жабҳаларига тааллуқли бўлган, умумий характердаги икки муҳим халқаро шартнома — бу “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида”ги ҳамда “Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисида”ги халқаро пактлардир.

Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги Халқаро пактнинг 3-қисмида ҳуқуқларнинг рўйхати келтирилган бўлиб, суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш фаолиятига бевосита боғлиқ бўлганлари қуйидагилардан иборат:

-эркинлик ва ихтиёрий ҳибсга олиш ва қамоқда сақлашдан холи бўлиш ҳуқуқи шаклидаги шахсий дахлсизлик ва habeas corpusга бўлган ҳуқуқ (9-11-моддалар);

-тегишли жараён, адолатли ва холисона суд юритилиши, айбсизлик презумпцияси ва шахс ҳуқуқ субъекти эканлигини тан олиш ҳуқуқи шаклидаги қонун бўйича тартиб-таомилли адолат (14, 15 ва 16-моддалар)¹⁵.

Таҳлилларга кўра, прокуратура органларининг юқорида қайд этилган фаолияга оид Пактда ўз ифодасини топган бандлар қуйидагилардан иборат:

14(1). Барча шахслар судлар ва трибуналлар олдида тенгдир. Ҳар бир киши унга қўйилаётган ҳар қандай жиноий айблов кўриб чиқиладиганда ёки бирор бир фуқаролик жараёнида унинг ҳуқуқ ва бурчлари аниқланаётганида қонунга мувофиқ тузилган нуфузли, мустақил ва холис суд томонидан мазкур иш адолатли ҳамда очиқ ҳолда кўриб чиқилиши ҳуқуқига эга.

Адолатли судлов ҳуқуқи “барча томонларга нисбатан адолат” концепциясига асосланади ва баҳслашув, томонлар тенглиги, иш қисқа муддатларда кўриб чиқилиши ва жиноий ишлар бўйича прокурорнинг холислиги принциплари ҳурмат қилинишини ўз ичига олади¹⁶.

Шуниндек, фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги Халқаро пактнинг 14(2-7) ва 15-моддаларида 14(1)-моддасида ақс эттирилган жиноий суд юритиш ва “адолатли судлов” умумий тамойилига нисбатан махсус меъёрлар киритилган, аммо ушбу ҳуқуқлар минимал кафолатларни ифодалайди ва уларга риоя этилиши суд адолатли бўлишини таъминлаш учун доим ҳам етарли бўлавермайди. Ушбу ҳуқуқлар қуйидагилардан иборат:

1. Шахснинг айбдорлиги қонуний асосда исботланмагунга қадар у бегуноҳ ҳисобланиши ҳуқуқи.

2. Ҳеч қайси шахс қатъий ҳукм қилинган ёки оқланган жиноят учун иккинчи марта судланиши ёки жазоланиши мумкин эмаслиги ҳуқуқи.

3. Ҳар бир шахс унга қўйилаётган жиноий айбловнинг хусусиятлари ва асослари тўғрисида шошилиш равишида ва у тушунадиган тилда батафсил хабардор этилишига бўлган ҳуқуқ.

¹⁵ ps://lex.uz/docs/2638212.

¹⁶ Фей Колумбияга қарши. Инсон ҳуқуқлари бўйича қўмита, 514/1992-сонли хабар, КПЧ 1995 й. Ҳисобот, Х лова.

4. Ўз ҳимоясини тайёрлаш учун етарли вақт ва имкониятларга эга бўлиш ҳуқуқи.
5. Шахснинг ўзи танланган ҳимоячиси билан алоқада бўлиши ҳуқуқи.
6. Асоссиз ушланиб қолишларсиз суд қилинишга бўлган ҳуқуқ.
7. Ўз иштирокида суд қилинишга бўлган ҳуқуқ.
8. Шахсан ёки ўзи танлаган ҳимоячи орқали ўзини ҳимоя қилиш; агар у ҳимоячига эга бўлмаса, бундай ҳуқуқ гўғрисида хабардор этилиш ҳуқуқи.
9. Одил судлов манфаатлари буни тақозо этган ҳар қандай ҳолатларда, шахсда ҳимоячининг хизмат ҳақини тўлаш учун етарли маблағлари мавжуд бўлмаган ҳар қандай ҳолатларда унга беғараз тайинланган ҳимоячига эга бўлиш ҳуқуқи.
10. Унга қарши кўрсатма бераётган гувоҳларни сўроқ қилиш ҳуқуқи ёки ана шу гувоҳлар сўроқдан ўтказилишига бўлган ҳуқуқи.
11. Унинг гувоҳлари ҳам унга қарши кўрсатма бераётган гувоҳлар учун мавжуд бўлган шартлар асосида чақирилиши ва сўроқ қилинишига бўлган ҳуқуқи.
12. Агар шахс судда қўлланилаётган тилни тушунмаса ёки бу тилга сўзлаша олмаса, таржимон ёрдамидан фойдаланиш ҳуқуқи.
13. Ўзига қарши кўрсатма беришга ёки ўзини айбдор деб тан олишга мажбур этилмаслик ҳуқуқи.
14. Вояга етмаганларнинг ёшини ва қайта тарбияланишдан ўтиш истагида эканлигини эътиборга оладиган жараёнга бўлган ҳуқуқи.
15. Жиноят содир этилган вақтда амалда бўлган давлатнинг ички қонунчилиги ёки халқаро ҳуқуқ меъёрларига мувофиқ инсон ҳаёти ва мол-мулкига нисбатан қилинган жиноят сифатида ҳисобланмайдиган бирон ҳаракат ёки хато қилганлиги оқибатида бирон жиноят содир этганлиги юзасидан ҳеч ким айбдор деб эътироф этилмаслигига бўлган ҳуқуқи.
16. Суд қарори омма олдида чиқарилишига бўлган ҳуқуқи.

17. Бирон жиноят учун ҳукм этилган ҳар бир шахс унинг ҳукми ёки суд қарори қонунга мувофиқ равишда юқори турган суд идораси томонидан қайта кўриб чиқилишига бўлган ҳуқуқига эга.

Бундан ташқари, халқаро пактнинг 6(5), 7, 14(7) ва 15-моддалари ҳукм этилган шахсларнинг ҳукм чиқаришнинг ҳар қандай босқичида қўлланилиши мумкин бўлган қуйидаги ҳуқуқларини тан олади:

1. Жиноят содир этилган вақтда қўлланилиши лозим бўлган жазога нисбатан янада оғир жазо тайинланиши мумкин эмаслигига бўлган ҳуқуқ.

2. Ҳеч ким қатъий ҳукм этилган ёки оқланган жинояти учун такроран жазоланиши мумкин эмаслигига бўлган ҳуқуқ.

3. Ҳеч ким қийноққа солиниши, шафқатсиз ёки унинг кадр-қимматини поймол қиладиган жазога тортилиши мумкин эмаслигига бўлган ҳуқуқ.

4. Ўлим жазосини ҳали бекор қилмаган мамалакатларда 18 ёшгача бўлган ҳеч қандай шахс қатл этилмаслигига бўлган ҳуқуқ ҳамда жиноят содир этилган вақтда амалда бўлаган қонунга мувофиқ ўлим жазосига фақат энг оғир жиноятлар учун ҳукм этилиши.

Таъкидлаш жизки, давлат ушбу халқаро пактни ратификация қилганда ёки унга кўшилганда, у учта ички мажбуриятни ўзига юклайди. Мазкур мажбуриятларни амалга оширишга бошқа давлат органлари ва идоралари қатори прокуратура оранлари ҳам масъул.

Биринчиси - унинг ҳудуди доирасида ва унинг юрисдикииясида бўлган барча шахсларни ҳурмат қилиш ва уларнинг ирқи, тана ранги, жинси, тили, дини, сиёсий ва бошқа эътиқодлари, миллий ёки ижтимоий келиб чиқиши, мулкӣ аҳволи, туғилиши ёки бошқа ҳолатлардан қатъи назар, мазкур Пактда эътироф этилаётган ҳуқуқларини таъминлаб бериш.

Иккинчиси - ўзининг конституциявий таомиллари ва ушбу Пакт қоидаларига мувофиқ, мазкур ҳуқуқ ва эркинликларни амалга ошириш учун зарур бўлиб қолиши мумкин бўлган тегишли қонунчилик ёки бошқа чораларни кўриш учун керакли чора-тадбирларни кўриш.

Учинчиси - ҳуқук ва эркинликлари бузилган ҳар қандай шахсни самарали ҳуқуқий ҳимоя воситаси билан таъминлаш, ҳатто бундай ҳаракат расмий равишда фаолият юритаётган шахслар томонидан содир этилган тақдирда ҳам; ҳуқуқий ҳимояни талаб этадиган ҳар қандай шахс учун бундай ҳуқуқ ваколатли суд, маъмурий ёки конунчилик ҳокимияти ёхуд давлатнинг ҳуқуқ тизимида кўзда тутилган ҳар қандай бошқа ваколатли орган томонидан белгиланишини таъминлаш ва улар тақдим этилганда ваколатли ҳокимият томонидан ҳуқуқий ҳимоя воситалари қўлланилишини таъминлаш¹⁷.

Иккита асосий халқаро пактдан ташқари пактлардаги ғоянинг мантиқий давоми сифатида таъкидлаш мумкин бўлган бошқа универсал давлатлараро ҳужжатлар мавжуд бўлиб, уларда инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари нисбатан аниқроқ кўриб чиқилади. Бу ҳужжатларда аёлларга нисбатан камситишни йўқотиш, бола ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, қийноқлар ва ирқий камситишни тақиқлаш масалалари бўйича ҳуқуқни муҳофаза этувчи органлар мажбуриятларини кўриб ўтиш мумкин.

Хусусан, қийноқ ҳамда муомала ва жазолашнинг қаттиқ шафқатсиз, инсонийликка зид ёки кадр-қимматни камситувчи турларига қарши Конвенциянинг (1984) 2-моддасида қийноқнинг олдини олиш назарда тутилган бўлиб, ҳеч қандай фавқулодда ҳолатлар, улар қандай бўлмасин: хоҳ уруш ҳолатими ёки уруш хавфими, ички сиёсий беқарорликми ёки бошқа исталган фавқулодда ҳолатми эканлигидан қатъий назар, шунингдек юқори турган бошлиқ ёки давлат ҳокимиятининг буйруғи қийноқни оқлашга хизмат қилолмаслиги назарда тутилган¹⁸.

Бундан ташқари, мазкур Конвенция қуйидагиларни ўз ичига олади:

-қийноқ ҳаракатлари иштирокчи давлатнинг жиноят қонунчилигига мувофиқ равишда кўриб чиқилишини таъминлаши (4-модда);

¹⁷ Прокурорларнинг профессионал масъулияти, асосий мажбуриятлари ва ҳуқуқлари соҳасида халқаро ва миллий стандартлар (ўқув қўлланма). Т.: “Fan va texnologiya”, 2011, 13-бет.

¹⁸ [ps://lex.uz/docs/2655282](https://lex.uz/docs/2655282).

-қийноқ ҳаракатлари амалга оширилган жиноятларни кўришнинг ҳамма босқичларида адолатли муомала қилиш (7-модда, 3-банд);

-қийноқ қўлланилганлигига етарлича асос бўлганда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари тез ва холис текширув ўтказишларини таъминлаш (12-модда);

Шуниндек, бола ҳуқуқлари тўғрисида Конвенция (1989) уни ратификация қилган давлатларни қуйидагиларни амала оширишга чорлайди:

-боланинг манфаатлари яхшироқ таъминланишига биринчи даражали эътибор бериш (3-модда);

-бола ўз ота-онасидан уларнинг хоҳишларига зид равишда айрилиб қолмаслигини таъминлайдилар, ваколатли органлар суд қарорига биноан қўлланган қонун ва тартиб-русумга мувофиқ бундай айрилиш боланинг энг яхши манфаатлари йўлида зарур деб топган ҳолатлар бундан мустаснодир (9-модда);

-болани ҳимоялашнинг жамики зарур қонуний, маъмурий, ижтимоий ва маърифий чора-тадбирларни кўрадилар (19-модда)¹⁹.

Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси томонидан ратификация қилинган ҳуқуқни муҳофаза этувчи органлар, хусусан прокуратура органларининг фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш фаолиятига халқаро ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилувчи қуйидаги ҳужжатларни келтириб ўтиш мумкин:

-Болалар меҳнатининг оғир шакллари тақиқлаш ва йўқ қилишга доир шошилинч чора-тадбирлар тўғрисидаги конвенция (17.06.1999);

-Фуқаролик, оилавий ва жинсий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатлар тўғрисидаги конвенция (22.01.1993);

-Хотин-қизларни камситишнинг барча шаклларига барҳам бериш тўғрисидаги конвенция (18.12.1979);

¹⁹ ps://lex.uz/docs/2595909.

-Мажбурий меҳнатни тугатиш тўғрисидаги конвенция (25.06.1957) ва бошқалар.

Бундан ташқари, тавсиявий характерга эга бўлган, бевосита прокуратура органлари фаолиятига тегишли бўлган қуйидаги халқаро ҳуқуқий ҳужжатларни келтириб ўтиш мумкин:

-Прокуратура ходиларининг касбий маъулияти стандартлари ва асосий мажбуриятлари ва ҳуқуқларининг Декларацияси;

-БМТ Бош Ассамблеясининг “Прокуратура органларининг поклиги ва виждонлилигини ошириш ва салоҳиятини ривожлантириш орқали қонунийликни мустаҳкамлаш” резолюцияси;

-Суд таъқибини амалга оширувчи шахслар фаолиятига тааллуқли тамойиллар;

-Ҳуқуқни таъминловчи мансабдор шахсларнинг ўзининг ҳуққ атвор кодекси;

-Ҳуқуқни таъминловчи мансабдор шахслар томонидан куч ва ўқ отиш куралини қўллаш бўйича БМТ асосий тамойиллари.

Хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, хусусан прокуратура органлари ходимларининг инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари кафолатлаш бўйича ўзларининг ҳар томонлама ваколатлари ва мажбуриятларини нафақат миллий қонунчилик, балки халқаро ҳуқуқ ҳужжатларга риоя этган ҳолда лозим даражада амалга ошириши фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш самарадорлигига хизмат қилади. Айни, мазкур ҳолатда аҳолининг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга нисбатан муносабати шаклланади ва ишончи ортади.

2.2. Прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоялаш борасидаги идоралараро ва халқаро ҳамкорлигининг ривожлантириш истиқболлари

Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш миллий ва халқаро миқёсдаги ҳамкорликни ва уни таъминлашда биргаликда ҳаракат қилиш лозимлигини тақозо қилмоқда. Мазкур ҳамкорликни амалга оширишда нафақат инсон ҳуқуқларини таъминлашда идоралараро ва халқаро ҳамкорликнинг асосий йўналишларини келишиш, балки ушбу фаолиятнинг стратегиясини ҳам белгилаб олиш лозим. Бунда унинг турли даражаларда, яъни жаҳон миқёсида, минтақавий ҳамда миллий миқёсда ишлаб чиқиши ва амалга оширилиши муҳим аҳамият касб этади.

Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишда идоралараро ва халқаро ҳамкорлик амалдаги миллий қонунчилик ва халқаро ҳуқуқ нормалари асосида келишилган ҳаракатларни, маҳаллий, шунингдек, дунё ҳамжамияти ёки бир неча давлатларнинг манфаатларига дахлдор ва иштирок этаётган давлатларнинг ўзаро ёрдамида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг инсон ҳуқуқлари бузилиши олдини олиш, уни тиклаш, унинг содир этилишини тўхтатиш ҳамда уларни ҳимоя қилишнинг бошқа шакллари ўз ичига олади.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси прокуратура органларининг ҳуқуқий мақомини ягона, марказлаштирилган ва мустақил давлат органининг алоҳида тизими сифатида таърифлайди. Прокуратуранинг бундай ҳолати унга энг муҳим йўналиши ҳисобланган фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний эркинликларини мустақил ва самарали муҳофаза қилиш имкониятини таъминлайди. Умуман олганда, бугунги миллий прокуратура модели ҳокимиятлар бўлиниши ва биргаликда фаолият кўрсатиши, бир-бирини тийиб туриш ва мувозанатда сақлаш функциясини амалда тадбиқ этиш, жамиятда ҳавфсизликни таъминлаш воситасидир.

Давлат бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат

ташкilotлари, корхоналар, муассасалар ва ташкilotлар, мансабдор шахслар, шунингдек, фуқаролар давлат органларининг инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш бўйича фаолиятни амалга оширишга кўмаклашади ҳамда зарур ёрдам кўрсатади.

Инсон ҳуқуқлари ҳимояси самарали бўлишини таъминлаш мақсадида прокуратура органлари ходимлари:

-миллий ва халқаро даражада суд ва бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, инсон ҳуқуқларини ҳимоя этувчи ташкilot ҳамда бошқа давлат ва нодавлат органлар билан ҳамкорлик қиладилар;

-қонунга мувофиқ ва ўзаро ҳамкорлик қилиш руҳида прокуратура органларига ва бошқа ҳуқуқ тизимларида ишловчи ўз ҳамкасбларига ёрдам кўрсатадилар.

Қайд этиб ўтиш лозимки, Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси қуйидаги комиссиялар бўйича ягона мувофиқлаштирувчи орган ҳисобланади:

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш бўйича республика идоралараро комиссияси;

Вояга етмаганлар ишлари бўйича республика идоралараро комиссияси;

Коррупцияга қарши курашиш бўйича республика идоралараро комиссияси²⁰.

Хусусан, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш бўйича Республика идоралараро комиссиясининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботни, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, юридик шахслар, жамият ва давлатнинг қонун билан кўриқланадиган манфаатларини ҳуқуқбузарликлардан ҳимоя қилишни таъминлаш;

²⁰ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 14.12.2019 й., 06/19/5894/4161-сон

хуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида давлат дастурлари ва бошқа дастурлар ишлаб чиқилишини ҳамда амалга оширилишини, шунингдек уларнинг ижроси устидан назоратни ташкил этиш;

ваколатли органлар ва муассасаларнинг фаолиятини уларнинг фаолияти самарадорлигини, яқиндан ҳамкорлиги ва иш уйғунлигини таъминлаш мақсадида мувофиқлаштириш;

хуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш бўйича кўрилаётган чораларни баҳолаш, мониторинг қилиш ва уларнинг самарадорлигини ошириш;

жиноятларни фош этиш, тергов қилиш, уларнинг олдини олиш ва уларга барҳам бериш амалиётини ўрганиш;

жиноятлар фош этилишини ҳамда суриштирув, тергов ва суд органларидан яширинган шахсларнинг қидирувини таъминлаш мақсадида тезкор-қидирув ва профилактика тадбирларининг самарадорлигини ошириш;

тизимли камчиликларнинг сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаш, таҳлил қилиш ҳамда уларни хуқуқни қўллаш амалиёти ва қонун ҳужжатларини такомиллаштириш йўли билан бартараф этиш;

ваколатли органлар ва муассасаларнинг хуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва уларга барҳам беришдаги ўзаро ҳамкорлигини яхшилаш, шунингдек, хуқуқбузарликларни содир этиш сабаблари ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш юзасидан чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

хуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш борасидаги маълумотларни тўплаш, сақлаш, қайта ишлаш, таҳлил қилиш ҳамда тегишли органлар ва муассасалар фаолияти самарадорлигини ошириш мақсадида улардан фойдаланиш;

худудий комиссияларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш.

Мувофиқлаштиришнинг асосий мақсади хуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашувчи структураларнинг ўзаро

боғлиқ ва ҳамкорликда ҳаракат қилишини таъминлаш, уларнинг фаолияти самарадорлигини, яқиндан ҳамкорлиги ва иш уйғунлигини таъминлаш, жиноятларни тез, тўла, ҳар томонлама аниқлаш, тергов олиб бориш, очиш ҳамда ваколатли органларга унинг юзага келиш сабаб ва шароитларини олдини олишга қаратилган чораларни ишлаб чиқиш ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси “Прокуратура тўғрисида”ги Қонунининг 8-моддасида “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши кураш соҳасидаги фаолиятни мувофиқлаштириш” тартиби белгиланган бўлиб, унда кўрсатилишича, “Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ва унга бўйсунувчи прокурорлар жиноятчиликка қарши кураш самарадорлигини таъминлаш мақсадида тезкор-қидирув фаолиятини, терговга қадар текширувни, суриштирув ва дастлабки терговни амалга оширадиган тегишли органларнинг фаолиятини мувофиқлаштиради. Ушбу модданинг биринчи қисмида кўрсатилган органлар фаолиятини мувофиқлаштириш учун прокурор мувофиқлаштирувчи кенгаш чақиради, ишчи гуруҳлар ташкил этади, зарур ахборот, шу мумладан статистика маълумотларини талаб қилиб олади, қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади” деб қайд этилган²¹.

Таъкидлаш жоизки, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва суд ҳамкорлиги суд ҳокимиятининг мустақиллиги ва фақат қонунга бўйсунуш тамойилларига риоя қилган ҳолда амалга оширилади.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш бўйича Республика идоралараро комиссияси судлар билан ҳамкорликни қуйидаги асосий шаклларда амалга оширади:

ахборот алмашинуви ҳамда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш борасидаги чора-тадбирларни ишлаб

²¹ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 23.01.2020 й., 03/20/603/0071-сон.

чиқишда суд-тергов статистика маълумотлари, суд амалиёти материалларидан фойдаланиш;

қонунчилик ва ҳуқуқни қўллаш амалиётининг такомиллаштирилишини таъминлаш мақсадида норматив-ҳуқуқий ва бошқа ҳужжатлар лойиҳаларини ҳамкорликда ишлаб чиқиш;

қонунда белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг қонунчиликни қўллаш масалалари бўйича тушунтиришлар бериш тўғрисидаги қарорларини тайёрлашда иштирок этиш;

ҳамкорликда семинар, “давра суҳбати” ва конференциялар ўтказиш, ваколатли органлар ва муассасалар ходимларининг малакасини ошириш ишида иштирок этиш;

тегишли ваколатли органлар ва муассасаларга, шунингдек манфаатдор давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларига, бошқа ташкилотларга ҳамкорликдаги ахборот хатлари, кўрсатмалар, маълумотнома ва шарҳларни юбориш.

Прокуратура органлари ўз ҳуқуқий ҳолатига кўра давлат ҳокимияти органлари тизимида алоҳида ўрин эгаллайди. Ўзаро мувозанат ва тийиб туриш тизимининг муҳим бўғини саналган прокуратура ягона давлат ҳокимиятининг турли тармоқлари ўзаро алоқа қилишига, улар ягона давлат механизми сифатида келишилган фаолият кўрсатишига кўмаклашади. Айни пайтда ушбу жараённинг динамикаси мазкур орган ҳуқуқий муносабатларнинг бошқа субъектлари билан турли ҳуқуқий ҳаракатларни бажариш орқали ўзаро алоқа қилиши мумкинлигидан далолат беради. Ҳуқуқий ҳолати нуқтаи назаридан субъект ҳуқуқий муносабатларнинг бошқа субъектлари билан боғлиқ ҳолда қаралади, бунда давлат аппаратининг мустақил, бироқ бир-бири билан боғлиқ қисмларининг вертикал ва горизонтал муносабатлари аниқланади²².

Прокуратура ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан қонунларнинг ижро этилишини назорат қилиш, ҳуқуқбузарликлар

²² Прокурорларнинг профессионал масъулияти, асосий мажбуриятлари ва ҳуқуқлари соҳасида халқаро ва миллий стандартлар (ўқув қўлланма). Т.: “Fan va texnologiya”, 2011, 65-бет.

профилактикаси ҳамда уларнинг жиноятчиликка қарши кураш борасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш ваколатларини амалга ошириш орқали ижро этувчи ҳокимиятга ўзига хос хизматлар кўрсатади, бунда у ижро этувчи ҳокимиятнинг бошқа органлари билан ўзаро алоқа қилиш орқали ўзаро мувозанатга солувчи ва тийиб турувчи омил вазифасини бажаради.

Прокуратура органлари ҳуқуқий муносабатларнинг барча соҳаларида қонунларнинг ижро этилиши устидан назоратни амалга оширади; ҳуқуқий муносабатларнинг иштирокчилари томонидан йўл қўйилган қонунлар бузилишини аниқлайди; қонунийликнинг ҳолати ва уни таъминлаш борасидаги фаолиятда мавжуд камчиликлар ҳақида давлатнинг бошқа органларидан яхшироқ хабардор бўлади. Шу туфайли ҳам прокуратура давлат ҳуқуқни муҳофаза қилиш ва назорат органларининг қонунийликни таъминлаш борасидаги фаолиятини бошқа давлат муассасаларидан самаралироқ мувофиқлаштиришга қодир. Мувофиқлаштириш мазмун жиҳатидан прокурорлар ва мувофиқлаштирилаётган органлар жиноятчилик ҳамда қонунийликнинг, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш ҳолатини таҳлил қилишни, мувофиқлаштириш фаолият иштирокчиларининг умумий мақсадларига эришишда келишилган тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишни ўз ичига олиши мумкин.

Шунингдек, вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси, уларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаш бўйича тегишли чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадида вояга етмаганлар ишлари бўйича идоралараро комиссияси тузилган бўлиб, Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Республика комиссиясининг ишчи органи ҳисобланади.

Комиссиянинг ҳудудий тузилмалари ўз фаолиятини жамоатчилик асосида амалга оширувчи органлар ҳисобланиб, улар:

вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик, қаровсизлик, ҳуқуқбузарликлар ва бошқа ғайриижтимоий хатти-ҳаракатларнинг олдини

олиш, уларга имкон туғдирувчи сабаблар ва шароитларни аниқлаш ҳамда бартараф этиш;

вояга етмаганларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаш;

ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволда бўлган вояга етмаганларни ижтимоий-педагогик реабилитация қилиш мақсадида тузилади.

Хусусан, вояга етмаганлар ишлари бўйича республика идоралараро комиссиясининг Республика комиссияси қуйидаги асосий вазифаларни амалга оширади:

давлат органлари ва ташкилотларнинг вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, уларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолиятини уларнинг самарадорлигини, яқиндан ҳамкорлиги ва иш уйғунлигини таъминлаш мақсадида мувофиқлаштириш;

давлат органлари ва ташкилотларнинг вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш, шунингдек ҳуқуқбузарлик содир этиш сабаблари ва бунга имконият яратаётган шарт-шароитларни аниқлашдаги ўзаро ҳамкорлигини яхшилаш юзасидан чораларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, уларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш борасида кўрилаётган чораларни баҳолаш, мониторинг қилиш ва самарадорлигини ошириш;

тизимли камчиликларнинг сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаш, таҳлил қилиш ҳамда уларни ҳуқуқни қўллаш амалиёти ва қонун ҳужжатларини такомиллаштириш йўли билан бартараф этиш;

давлат органлари ва ташкилотларнинг вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш, шунингдек ҳуқуқбузарлик содир этиш сабаблари ва бунга имконият

яратаётган шарт-шароитларни аниқлашдаги ўзаро ҳамкорлигини яхшилаш юзасидан чораларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

воёга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасига оид маълумотни тўплаш, сақлаш, қайта ишлаш, таҳлил қилиш ҳамда тегишли органлар ва муассасалар фаолияти самарадорлигини ошириш мақсадида улардан фойдаланиш;

худудий комиссиялар фаолиятини мувофиқлаштириш²³.

Давлат ҳокимияти ва маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш органлари билан лозим даражада ўзаро алоқа қилишни таъминлаш ҳам прокуратура ҳамкорлигининг муҳим йўналиши ҳисобланади. Айни пайтда “ўзаро алоқа” деганда умумий мақсадлар ва вазифаларга эга бўлган турли органларнинг ўзаро келишилган фаолияти тушунилади.

Бундан ташқари, ижтимоий ҳамкорлик муносабатлари прокуратура органлари фаолиятининг устувор вазифаларидан бири ҳисобланади. Бундай муносабатлар прокуратура органларининг фуқаролик жамияти институтлари билан самарали ва ишончли ҳамкорлигига асосланади. Ушбу муносабатлар Конституцияда мустаҳкамланган бўлиб, унинг 121-модда иккинчи қисмига мувофиқ, қонунийлик ва ҳуқуқий тартиботни, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига жамоат бирлашмалари ва фуқаролар кўмак кўрсатишлари мумкин²⁴. Ушбу норманинг Конституцияда мустаҳкамлаб кўйилгани мазкур муносабатларнинг муҳимлигини яна бир қарра тасдиқлайди.

Таъкидлаш жоизки, миллий қонунчиликда прокурор ва адвокат ўртасида ўзаро яқин муносабатларга замин яратувчи қоидалар мустаҳкамланган. Масалан, ЖПКнинг 87-моддаси 2-қисмида мустаҳкамланган нормага мувофиқ, ҳимоячи далиллар сифатида фойдаланилиши мумкин бўлган маълумотларни тўплашга ҳақли ва унинг

²³ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 14.12.2019 й., 06/19/5894/4161-сон.

²⁴ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2019 й., 2-сон, 47-модда.

ушбу маълумотларни ишга қўшиб қўйиш тўғрисидаги илтимосномаси суриштирувчи, терговчи, прокурор томонидан, албатта, қаноатлантирилиши керак.

Шунингдек, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексга адвокатнинг касбий фаолиятига тўсқинлик қилиш учун жавобгарлик белгиловчи 197¹-модда киритилди²⁵.

Таъкидлаш жоизки, бошқа давлат органлари қатори прокуратура органлари ҳам нодавлат нотажорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини, шу жумладан, тармоқ, ҳудудий дастурларни, шунингдек, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ҳамда фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига дахлдор бўлган бошқа қарорларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш борасидаги ижтимоий шерикликни амалга оширади.

Давлат ҳокимиятининг турли органлари ҳамда ҳуқуқий муносабатларнинг бошқа субъектлари билан ҳамкорлик прокуратура органлари фаолиятининг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади. “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг 52-моддасида прокуратура органлари халқаро ҳамкорлигининг қонунчилик асослари мустаҳкамланган бўлиб, унга кўра, Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари ва халқаро шартномаларига мувофиқ чет эл давлатларининг тегишли органлари билан прокурор назорати, жиноятчиликка қарши кураш соҳасида ҳамда бошқа масалалар бўйича ҳамкорлик қилади.

Шу билан бирга, прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишдаги халқаро ҳамкорлиги Ўзбекистон Республикаси ратификация қилган халқаро конвенция, икки ва кўп томонлама шартнома ва бошқа миллий ва хорижий ҳужжатларда ўз аксини топган. Жумладан:

²⁵ Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 26.03.2020 й., 03/20/613/0362-сон.

Ўзбекистон Республикаси ва Озарбайжон Республикаси ўртасида “Фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ҳамда ҳуқуқий муносабатлар тўғрисида”ги Шартноманинг (Тошкент, 1997 йил 18 июнь) I бўлим II қисми ҳуқуқий ёрдамга бағишланган бўлиб унга кўра, ахдлашувчи томонларнинг адлия муассасалари фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ушбу Шартнома қоидаларига мувофиқ ўзаро ёрдам берадилар²⁶.

Мазкур турдаги шартномалар Қозоғистон Республикаси (Олма-ота, 1997 йил 2 июнь), Болгария Республикаси (София, 2003 йил 24 ноябрь), Ҳиндистон Республикаси (Деҳли, 2000 йил 2 май) ва бошқа қатор мамлакатлар билан имзоланган²⁷.

Қайд этиш керакки, сўнгги йилларда республикада фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилиш бўйича кенг миқёсли ишлар амалга оширилди. Ҳуқуқбузарликларнинг барвақт профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш, шу жумладан, устувор йўналиш ҳисобланган одам савдосига қарши курашиш ва мажбурий меҳнатга йўл қўймаслик бўйича комплекс чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Шунингдек, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини кафолатли ҳимоялаш ҳамда халқаро майдонда давлатимиз имижини ошириш мақсадида фуқаролик жамияти вакиллари ва мазкур соҳадаги хорижий ноҳукумат ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорликни таъминлаш бўйича иш олиб борилмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, прокуратура органларининг фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш соҳасидаги идоралараро ва халқаро ҳамкорлигининг таъсирчан тизимини яратиш мазкур фаолиятни янги босқичга кўтаришга, мамлакатимизда амалга оширилаётган ислоҳотларни, шунингдек, 2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг

²⁶ ps://lex.uz/docs/2191461.

²⁷ Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 15.05.2020 й., 03/20/617/0585-сон.

бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси бўйича белгиланган вазифаларни самарали амалга оширишга хизмат қилади.

III БОБ. ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯЛАШДА ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

3.1. Ўзбекистон республикасининг инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш борасидаги халқаро рейтинг ва индекслардаги ўрнини яхшилаш масалалари

Юртимизда олиб борилаётган узок истиқболни кўзловчи прагматик сиёсат натижасида кейинги қисқа давр мобайнида мамлакатимизнинг халқаро майдондаги обрў-эътибори анча мустаҳкамланмоқда. Амалга оширилаётган ислохотлар туфайли Ўзбекистоннинг ташқи сиёсати жаҳон ҳамжамиятининг эътирофига сазовор бўлмоқда. Хорижий давлатлар билан ўзаро манфаатли алоқаларимиз кескин кенгайиб, юртимизнинг дунё миқёсидаги ижобий имижини шаклландирмоқда.

Давлатимиз раҳбарининг 2020 йил 24 январда Олий Мажлиснинг Сенати ва Қонунчилик палатасига тақдим этган навбатдаги Мурожаатномасида ҳам ташқи сиёсат борасида эришилган ютуқлар таъкидланиб, бу борада галдаги вазифалар сифатида дунё ҳамжамиятида Ўзбекистонга бўлган қизиқишни ошириш, унинг халқаро майдондаги нуфузини янада мустаҳкамлаш масаласига алоҳида урғу берилди.

Таъкидлаш жоиз, бу ўринда Ўзбекистоннинг халқаро рейтинг ва индексларда юқори ўринларни эгаллашига эришиш муҳим аҳамият касб этади, чунки халқаро рейтинг ва индекслар дунёдаги институционал муҳитнинг сифатини баҳолаш – иқтисодий ривожланишнинг асосий шартини сифатида дунёда умум қабул қилинган восита ҳисобланади.

Бугунга келиб бу каби рейтинг ва индекслар нафақат экспертлар, балки давлатлар даражасида ҳам ислохотлар ва иқтисодий сиёсатнинг муваффақияти мезонлари сифатида қўлланила бошланди.

2017—2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини амалга ошириш доирасида мамлакатимизнинг халқаро

майдондаги ижобий обрўсини шакллантириш, Ўзбекистон Республикасининг халқаро рейтинглардаги ўрнини холис ва ҳаққоний баҳолашни таъминлаш бўйича аниқ мақсадга йўналтирилган ишлар амалга оширилди.

Сўнгги йилларда мамлакатимизнинг иқтисодий-ижтимоий ҳамда сиёсий-ҳуқуқий халқаро рейтинг ва индекслардаги мавқеини ошириш бўйича бир қатор Фармон ва қарорлар қабул қилинди ва соҳада ижобий ўзгаришларга эришилди.

Жумладан, 2016 йилдан бошлаб ўтган давр мобайнида мамлакатимиз “Бизнес юритиш” индексида 18 поғона, “Heritage Foundation” ташкилотининг “Иқтисодий эркинлик” индексида 26 поғонага кўтарилди.

Британиянинг “The Economist” нашри Ўзбекистон Республикасини демократия соҳасида энг катта ютуқларга эришганлиги сабабли “Йил мамлакати” (2019) деб эълон қилди²⁸.

Нашрда, шунингдек, Ўзбекистонда мажбурий пахта теримини бекор қилиниши ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизимида амалга оширилаётган ислохотлар юқори баҳоланган.

“Ўзбекистонда мажбурий меҳнатга барҳам берилиши, минтақадаги энг катта қамоқхонанинг ёпилиши, хорижий журналистларнинг мамлакатга киришига кенг имкониятлар яратилганлиги ва қўшни давлатлар билан алоқани яхшилашда қатор чегара пунктларини очилиши ушбу мамлакатнинг “Йил мамлакати” мукофотиغا сазовор бўлишига асос бўла олади”, дейилади “The Economist” нашрида.

Шунингдек, Ўзбекистон бир йил давомида Иқтисодий эркинлик индексида 26 поғона юқорилаб, 186 давлат орасида 114-ўринни эгаллади. Мазкур рейтинг “Мерос” (Heritage Foundation) жамғармаси томонидан “The Wall Street Journal” билан ҳамкорликда тузилган²⁹.

²⁸ http://uza.uz/oz/society/zbekiston-yil-mamlakati-deb-elon-ilindi-19-12-2019?sphrase_id=9302213

²⁹ http://uza.uz/oz/business/i-tisodiy-erkinlik-indeksi-2020-da-zbekiston-26-po-ona-k-tar-21-03-2020?sphrase_id=9302887

Қайд этиш керакки, рейтингни ишлаб чиқишда таҳлилчилар 12 омил — эгалик ҳуқуқи, суд самарадорлиги, ҳукумат жипслиги, солиқ юкламаси, давлат сарф-харажатлари, фискал сиёсат, тадбиркорлик эркинлиги, меҳнат эркинлиги, монетар эркинлик, савдо эркинлиги, инвестициявий эркинлик, молиявий эркинлик каби унсурларни инобатга олишади.

Ушбу кўрсаткичлар тўрт гуруҳга бўлинган — “Қонун устуворлиги”, “Иқтисодиётда давлатнинг роли”, “Барқарор самарадорлик” ва “Бозор шаффофлиги”. Йиллик индекс ҳисоботида 186 мамлакатнинг ҳар бири 100-баллик тизимда алоҳида баҳоланади.

“Иқтисодий эркинлик индекси-2020” ҳисоботида 2018 йилнинг 1 июлидан 2019 йилнинг 1 июлигача бўлган даврга оид маълумотлар базаси кўриб чиқилган.

Ўзбекистон бу галги таҳлилда 57,2 балл йиғиб, аввалги рейтингга нисбатан 26 позиция юқорига кўтарилди ва 114-ўринни банд этди. Кейинги уч йилга назар ташлайдиган бўлсак, мамлакатимизнинг бу борадаги натижаси +38 ижобий кўрсаткични қайд этган. Бошқача айтганда, 2018 йил республикамиз 152-ўринда эди.

Баҳо ҳисобида Ўзбекистон рейтинги + 3,9 баллга яхшиланди.

Бундан ташқари, Transparency International ҳуқуқни ҳимоя қилиш ташкилоти 2019 йилги Коррупцияни қабул қилиш индексини (Corruption Perception Index) эълон қилди³⁰.

Ўзбекистон ушбу индексда ўрнини биров яхшилаб, 25 балл тўплади. Мамлакат 180 давлат ва ҳудудлар орасида 153-ўринни эгаллади (ўтган йилги кўрсаткич - 158-ўрин).

Шу билан бирга, Жаҳон банкининг “Бошқарув сифати индикаторлари”даги “Сўз эркинлиги ва ҳисобдорлик”, “Ҳукумат самарадорлиги”, “Норматив сифат”, “Коррупцияни назорат қилиш” ва “Қонун устуворлиги” индексларидаги ўзгаришлар пастлигича қолаётган бўлса,

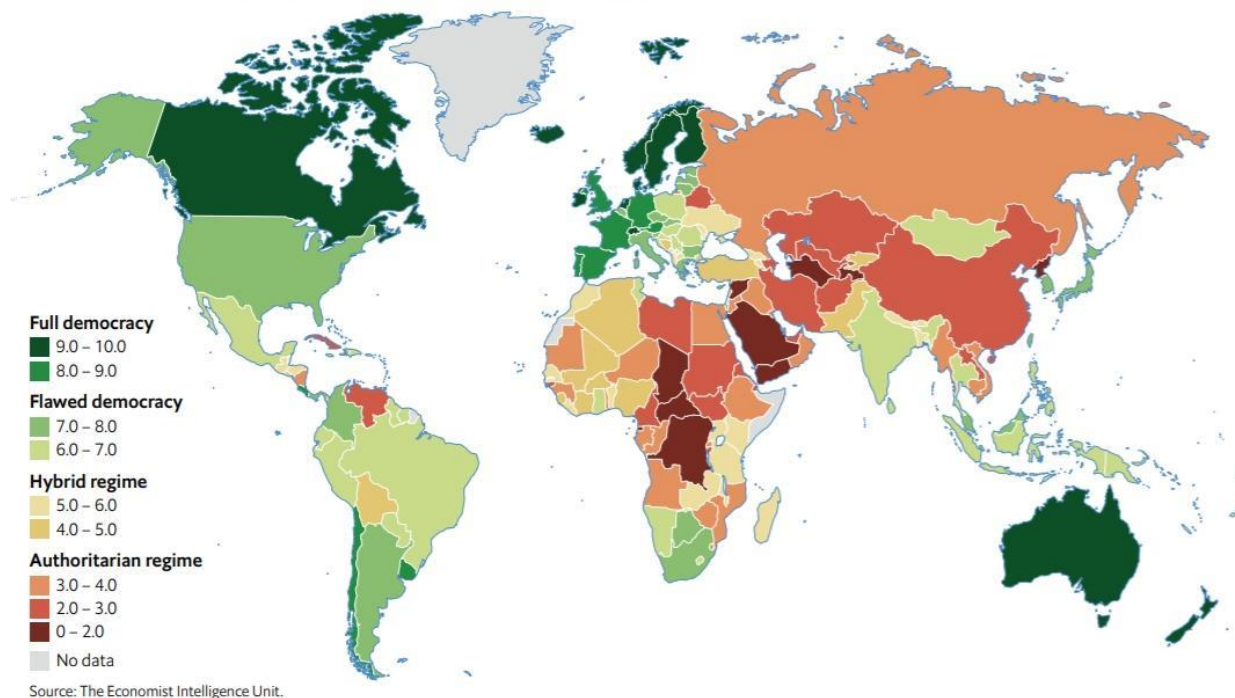
³⁰ <https://www.transparency.org/cpi2019?/news/feature/cpi-2019>

“Сиёсий барқарорлик ва зўравонлик/терроризмнинг мавжуд эмаслиги” индексидаги ўзгаришлар салбий баҳоланган.

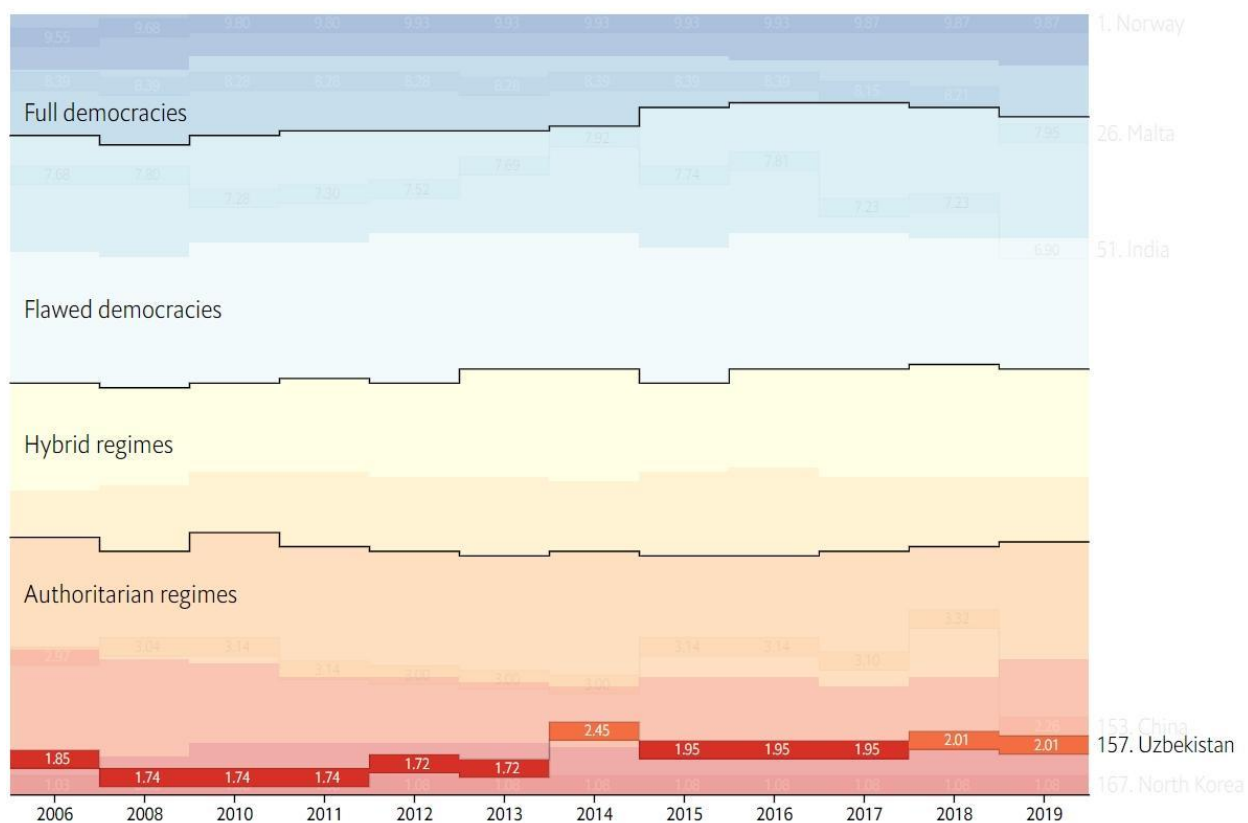
Буюк Британиянинг “The Economist Intelligence Unit” аналитик гуруҳи анъанавий йиллик (2019 й.) Демократия индексини эълон қилди³¹. Унда Ўзбекистон 167та мамлакат орасидан 157-ўринда қайд этилган.

60та индикатор бўйича республиканинг ўртача кўрсаткичи 10 балдан 2,01 бални ташкил этган. Ўзбекистон 2018 йилги рейтингда худди шунча балл билан 156-ўринни эгаллаган эди.

Chart 1: Democracy Index 2019, global map by regime type

³¹ <http://www.eiu.com/topic/democracy-index>

2006-2019 йилларда Ўзбекистоннинг Демократия индексидаги кўрсаткичлари
Манба: The Economist Intelligence Unit

“Тахминимизча, келгуси йилларда бу мамлакатларнинг рейтинг кўрсаткичларида ижобий ўзгаришлар жуда ҳам сезилмас даражада бўлади ёки умуман ўзгариш бўлмайди. Боиси уларнинг ҳеч бирида сиёсий муҳолифатнинг кучайиши эҳтимоли йўққа ўхшаб кўриняпти”, – дея таъкидланган тадқиқот хулосасида.

Индекс жами 60та индикатор баҳосига асосланади. Индикаторлар қуйидагича 5та йирик гуруҳга ажратилган (*қавс ичида 2019 йилда Ўзбекистонга берилган балл кўрсаткичи*): “Сайловлар ва плюрализм” (10 баллдан 0,08), “Ҳукумат фаолияти” (1,86), “Аҳолининг сиёсий жараёнлардаги иштироки” (2,22), “Сиёсий маданият” (5,00) ва “Фуқаролик эркинликлари” (0,88).

Шунингдек, Freedom House ташкилоти жаҳон мамлакатларидаги эркинлик даражасига оид анъанавий йиллик ҳисоботини эълон қилди. Унга

кўра, Ўзбекистон ҳамон эркинлик даражаси энг қуйи давлатлар тоифасида қолмоқда.

2019 йил якунлари бўйича Ўзбекистон 100 баллик шкалада 10 балл тўплаган. Бунда республикага сиёсий ҳуқуқлар бўйича 40 баллдан 2, инсон эркинликлари бўйича 60 баллдан 8 балл берилган.

Янги ҳисоботда Ўзбекистон ва Беларусдаги парламент сайловлари муҳолиф партияларсиз ўтгани айтилган³².

“Натижада қонун чиқарувчи ҳокимият тўлалигича ҳукуматга ён босувчи гуруҳлар қўлида қолмоқда”, – дейилади Freedom House шарҳида³³.

2019 йил 22 декабрь ва 2020 йил 5 январь кунлари Ўзбекистонда парламент ва маҳаллий кенгашлар депутатлигига сайловлар бўлиб ўтди. Жараёни ЕХХТ Демократик институтлар ва инсон ҳуқуқлари Бюросининг тўлиқ миқёсдаги миссияси кузатиб борди. Миссия раҳбари Тана де Зулуэта сайловдан кейинги матбуот анжуманида ютуқларни санаб, кўзга ташланган камчиликларни ҳам айтиб ўтганди³⁴.

“Хулосаларга кўра, ҳисоблаш жараёнлари охиригача силлик ўтмаган. Қонунда белгиланган процедураларга тўлиқ амал қилинмагани, натижалар ўзгаргани кўринди. Баъзи жойларда рақамлар камроқ эди. Ишлатилмай қолган бюллетенларни ҳеч ким ҳисоблаб чиққани йўқ. Ҳисоблар охиригача олиб борилмаган ҳолларни ҳам кўрдик. Кўрсаткичларнинг аниқлигига ишонч ҳосил қилиш учун бирор киши, холис одам қайта санаб чиқмади. Хавфсизлик таъминланмаган каналлар орқали маълумотлар алмашинуви амалга оширилган ҳоллар ҳам кузатилган” - деганди миссия раҳбари.

ЕХХТнинг Парламент ассамблеяси миссияси раҳбари Кари Хенриксен ҳам сайлов жараёнлари камчиликлардан холи бўлмаганини айтган. “Ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ислохотлар бўлиб ўтгани, улар керакли

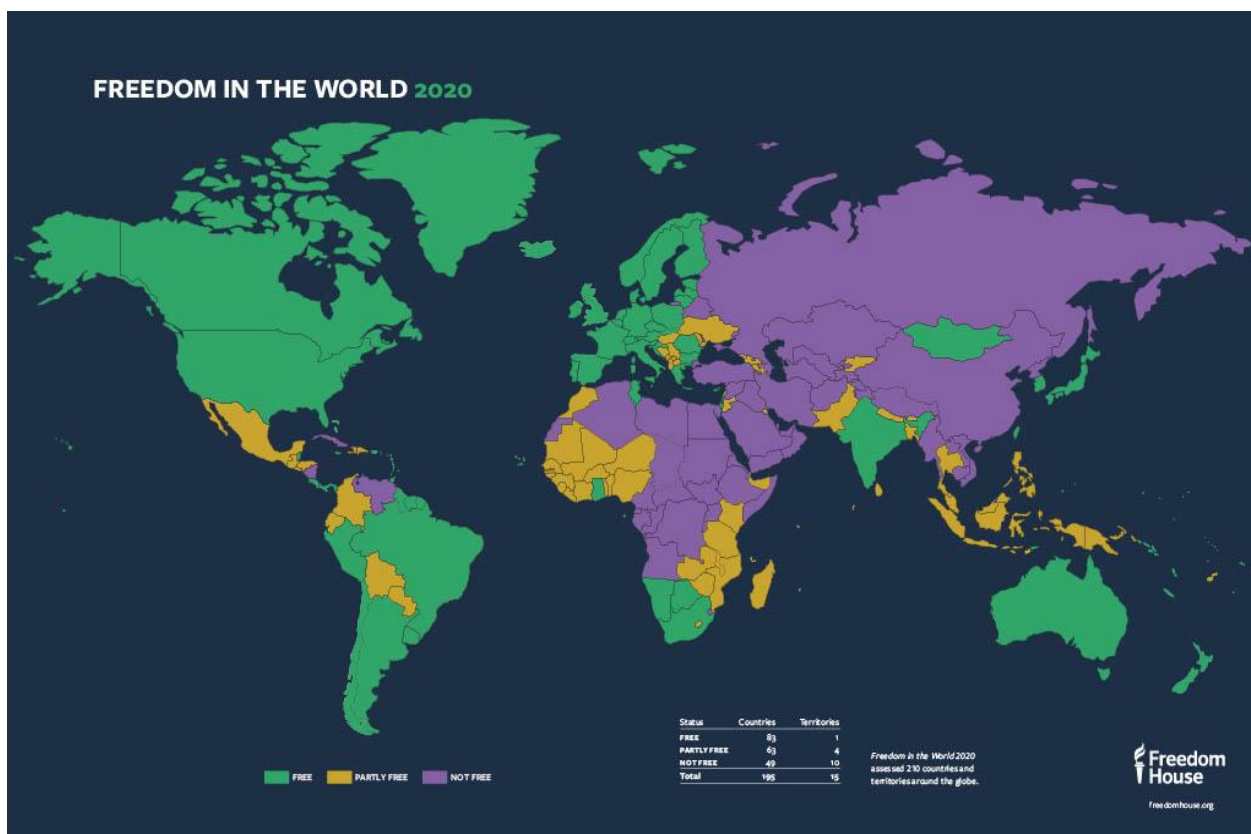
³² https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/FIW_2020_REPORT_BOOKLET_Final.pdf

³³ <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2020/leaderless-struggle-democracy>

³⁴ <https://kun.uz/news/2019/12/23/saylovdan-song-xalqaro-kuzatuvchilar-saylov-jarayonidagi-yutuq-va-kamchiliklar-haqida>

йўналишда олиб борилаётгани қайд этилганига қарамай, сиёсий вариантлар диапазони жуда чекланганлигича қолмоқда”, – деганди у.

Freedom House'нинг анъанавий тадқиқоти 195та мамлакатни қамраб олган бўлиб³⁵, улардан 83тасида (картада яшил) эркинлик, 63тасида (сарик) қисман эркинлик бор. Эркинлик бўлмаган мамлакатлар эса 49та (бинафшаранг).

Марказий Осиёдан фақат Қирғизистонда қисман эркинлик бор
Манба: Freedom House

³⁵ <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>

№	Халқаро рейтинг ва индекслар	2017	2018	2019	ўсиш пасайиш
1.	Бизнес юритиш индекси	76	76	69	7
2.	Иқтисодий эркинлик индекси	148	152	140	12
3.	ИХТТ Мамлакатларга хос хатарлар кредит рейтинги	6-гурух	6-гурух	5- гурух	1
4.	Статистик салоҳият индекси *	118	116	–	2
5.	Инсон тараққиёти индекси *	107	105	–	2
6.	Жаҳон матбуот эркинлиги индекси	169	165	160	5
7.	Коррупцияни қабул қилиш индекси *	157	158		-1
8.	Демократия индекси *	158	156		2
9.	Суверен кредит рейтинглар	–	ВВ-	ВВ-	–
10.	Бошқарув сифати индикаторлари:				
	Сниёсий барқарорлик ва зўравонлик / терроризмнинг йўқлиги индекси *	131	136		-5
	Ҳукумат самарадорлиги индекси *	141	139		2
	Норматив сифат индекси *	191	184		7
	Қонун устуворлиги индекси *	186	182		4
	Коррупцияни назорат қилиш индекси *	184	183		1
	Сўз эркинлиги ва ҳисобдорлик индекси *	197	191		6

Рейтинглар 2019 йилда 2018 йил учун баҳоланган.

Бундан ташқапи, “Коррупцияни тийиб туриш” субиндикатори бўйича Economist Intelligence Unit ва Freedom House ташкилотлари томонидан Ўзбекистонга “0” балл қўйилган³⁶. Бунга асосий сабаблар қуйидагилардан иборат:

фуқаролар турар жойларининг бузилиши;

мансабдор шахслар томонидан фуқароларнинг ҳуқуқлари бузилиши ҳолатлари жазосиз қолаётганлиги;

жойларда маиший коррупциянинг мавжудлиги;

суд тизимида қонунийлик билан боғлиқ вазиятнинг ёмонлашуви.

Таъкидлаш жоизки, халқаро рейтинг ва индекслар кўпгина давлат идоралари раҳбарлари томонидан оддий статистика сифатида қаралмоқда. Аммо, ҳар бир рейтинг ва индекс маълум бир маънога эга бўлиб, қонун устуворлиги, давлат бошқаруви сифати, аҳолининг турмуш даражаси, тадбиркорлик фаолияти ва хорижий инвесторлар учун қулай муҳит, барқарор иқтисодий ўсиш ва рақобатбардошликни баҳолайди. Буларнинг барчаси эса аҳолини рози қилишни англатади.

Сўнги йилларда Ўзбекистонда тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишни енгиллаштириш ва рағбатлантириш мақсадида соҳага оид қатор тартиботлар танқидий қайта кўриб чиқилиб, эскирган, замон талабига жавоб бермайдиган бюрократик тўсиқ ва ғовлар бекор қилинди. Кўрилган чоралар натижасида республикада ишбилармонлик муҳити яхшиланди, тадбиркорлик субъектлари ва хусусий инвесторлар учун кенг имкониятлар яратилди.

Бундай ижобий ўзгаришлар нуфузли халқаро ташкилотлар томонидан ҳам кенг эътироф этилмоқда. Жумладан, Жаҳон банки ва Халқаро молия корпорацияси томонидан эълон қилинган “**Бизнес юритиш – 2020**” ҳисоботида Ўзбекистон **69-ўринни** эгаллаб, ислоҳотлар миқёси ва самарадорлиги бўйича дунёнинг энг яхши **20 та** ислоҳотчи давлати қаторидан жой олди.

³⁶ <https://kun.uz/news/2019/12/26/freedom-house-korrupsiyani-tiyib-turish-subindikatoriy-boyicha-ozbekistonga-0-ball-qoydi-bunga-asosiy-sabablar>

Шу билан бирга, тадбиркорлар ва инвесторлар билан учрашувлар жойлардаги ижрочилар соҳада амалга оширилаётган ислохотларнинг мазмун-моҳиятидан тўлиқ хабардор эмаслигини, қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг амалиётга жорий этилиши сезиларли даражада ортда қолаётганлигини, айрим лицензия ва рухсатномаларни расмийлаштиришда ортиқча бюрократик тўсиқлар мавжудлигини кўрсатмоқда.

Мамлакатимизда бизнес юритиш муҳитини янада яхшилаш, тадбиркорликка кенг эркинлик бериш борасида бошланган ислохотларни давом эттириш ҳамда қабул қилинган қонун ҳужжатларининг жойларда тўғри татбиқ этилишини таъминлаш мақсадида Прокуратура ходимлари хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисидаги қонунчиликка қатъий риоя этилиши устидан назоратни кучайтириши, давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш натижаларини қайта кўриб чиқиш ва бекор қилиш ташаббуси билан чиққанлик учун ваколатли давлат органлари мансабдор шахсларининг муқаррар жавобгарлигини жиноий жавобгарликка тортишга қадар оширишни амалга ошириши лозим.

Мамлакатимизда иқтисодий ўсишнинг ишончли базасини яратиш ва аҳоли фаровонлигини ошириш, ҳозирги кундаги жаҳон иқтисодиётидаги замонавий жараёнлар фонида, айниқса, долзарб аҳамиятга эга. Бинобарин, инвестициялар оқимини сезиларли даражада ошириш, институционал ва ишбилармонлик муҳитини яхшилаш борасидаги муаммоларни ҳал қилишнинг самарали усулларида бири бу юртимизнинг умумэтироф этилган халқаро рейтингларда фаол иштирокини таъминлаш ва ушбу тадқиқотларда муайян натижаларни қўлга киритишдир. Бу, ўз навбатида, нафақат Ўзбекистонга бўлган ишончнинг ортишига, балки долзарб масалаларни аниқ белгилаб олиб, энг мақбул халқаро амалиётга асосланган бизнес ва инновацион фаолият шароитларини шакллантириш борасида ҳам муваффақият омили бўлади.

Шунинг учун ҳам 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида “Ўзбекистон Республикасининг халқаро нуфузини мустаҳкамлаш, мамлакатда олиб борилаётган ислохотлар тўғрисида жаҳон ҳамжамиятига ҳолис ахборот етказиш” назарда тутилган.

Президентимиз томонидан 2019 йил 25 феврал куни имзоланган “Ўзбекистон Республикасининг халқаро рейтинглар ва индекслардаги ўрнини яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4210 сонли қарор бу йўналишдаги ислохотларнинг яна бир янги босқичини бошлаб берди.

Қарорга мувофиқ, Ўзбекистон Республикасининг халқаро рейтинглардаги ўрнини мониторинг қилиш ва баҳолаш миллий тизими яратилади. Миллий мониторинг тизимини ташкил этишнинг дастлабки босқичи сифатида тадқиқот институтларига халқаро рейтинглар бириктирилиб, улар зиммасига халқаро рейтингларнинг методологик ва бошқа таркибий қисмларини аниқлаш, уларни амалдаги қонунчиликка имплементация қилиш, Ўзбекистоннинг халқаро рейтинглардаги паст кўрсаткичларига сабаб бўлаётган асосий омилларни аниқлаш вазифаси юклатилди.

Шунингдек, интернет тармоғида “Ўзбекистон Республикаси халқаро рейтингларда” ягона портали ишга туширилиши назарда тутилди. Мазкур порталда халқаро рейтинглар бўйича йиллик ҳисоботлар, шунингдек, ҳисоботларни ўрганиш ва эълон қилиш муддатларини кўрсатган ҳолда тегишли йўналишлар бўйича ишлар аҳволини яхшилашга қаратилган халқаро ташкилотлар ва экспертларнинг тавсиялари ёритиб борилади. Ўз навбатида, Ўзбекистоннинг миллий манфаатларини ҳисобга олган ҳолда хорижий давлатларнинг ижобий тажрибасига асосланган рейтинглар методологияси тасдиқланиб, мамлакатимизнинг халқаро рейтинглардаги ўрнини, шу жумладан, тадқиқот институтларининг маълумотлари ва ўрганиш натижаларини ҳисобга олган ҳолда яхшилаш бўйича ҳар йили “Йўл хариталари” ишлаб чиқилади.

Албатта, ушбу Қарорда белгиланган вазифаларни тўлиқ бажарилишида куйидаги омилларни эътиборга олиш мақсадга мувофиқ:

–қарорда қайд этилган халқаро рейтинг ва индексларда етишмаётган ва мавжуд бўлмаган кўрсаткичлар бўйича Ўзбекистонда статистик ҳисоботлар базасини шакллантириш ва жорий қилиш;

–мамлакатимиз ҳар бир халқаро рейтинг ёки индексда аниқ рақам кўрсаткичлари кўринишида кўзлаётган манзилли мақсадларни белгилаш;

–устувор халқаро рейтинглар ва индекслар, уларнинг таркибий қисмларини, шу жумладан, тартибга солиш таъсирини баҳолашнинг умумий принциплари доирасида бошқариш амалиётида таҳлил қилиш ва ҳисобга олишни таъминлайдиган усулларни ишлаб чиқиш;

–рейтинг ташкилотчилари билан конструктив алоқаларни ўрнатиш, шу жумладан, методологик масалалар, таҳлилий ахборот алмашиш, шунингдек, тавсиялар олиш.

Яна шуни ҳам қайд этиш лозим, мамлакатимизда халқаро рейтинг ва индексларда илдамлаш мақсадида, ушбу рейтинг ва индекслар доирасидаги индикаторлар билан чекланиб қолмай, балки параллел равишда Ҳаракатлар стратегиясида назарда тутилган барча соҳалардаги вазифаларни амалга ошириш бўйича аниқ мақсадли ишлар амалга оширилмоқда. Жумладан, давлатнинг иқтисодиётдаги иштирокини камайтириш, хусусий секторнинг родини кучайтириш, суд-ҳуқуқ тизимини янада либераллаштириш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш ва бошқа масалаларда қатор чор-тадбирлар ишлаб чиқилиб, ҳаётга тадбиқ қилиниб келинмоқда. Айниқса, кичик бизнес субъектларининг муаммоларини ҳал этишда судлар томонидан адолат ўрнатиш, иқтисодий судлар фаолиятини такомиллаштириш, умуман, аҳолининг суд-ҳуқуқ тизимига бўлган ишончини мустаҳкамлаш давлат фаолиятида устувор аҳамият касб этмоқда.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 2 июндаги “Ўзбекистон Республикасининг халқаро рейтинг ва индекслардаги

Ўрнини яхшилаш ҳамда давлат органлари ва ташкилотларида улар билан тизимли ишлашнинг янги механизмини жорий қилиш тўғрисида”ги ПФ-6003-сонли Фармони қабул қилиниб, унда мамлакатнинг инвестициявий жозибадорлиги ва халқаро майдондаги имиджини мустаҳкамлаш, давлат органлари ва ташкилотларида халқаро рейтинг ва индекслар билан ишлашнинг янги механизмларини жорий қилиш, шунингдек, 2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида белгиланган вазифаларни амалга ошириш мақсадида бир қатор чора-тадбирлар белгиланди. Хусусан, масъул давлат органлари биринчи раҳбарларининг фаолияти самарадорлигини баҳолашнинг бош мезонларидан бири этиб Ўзбекистон Республикаси учун устувор бўлган халқаро рейтинг ва индексларда мамлакатнинг ўрнини яхшилаш назарда тутилди.

Таъкидлаш жоизки, прокуратура органлари ҳудудий раҳбарларининг фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашга қаратилган қонунлар ижроси устидан назорат фаолияти йўналишини баҳолашда самарали мезонлар ишлаб чиқиши, улар асосида Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳудудларга оид сиёсатни белгилаши ҳамда раҳбарларни рағбатлантириш масалаларини пухта кўриб чиқиши мақсадга мувофиқ.

Ўзбекистон Республикаси нуфузли халқаро рейтинглар ва индексларда ўз позицияларини жиддий равишда ошириш, шунингдек бугунги кунда қайд этилмайдиганларида ўзини кўрсатиш мақсадида бир қатор чора-тадбирларни амалга ошириши мақсадга мувофиқ. Жумладан:

Жаҳон банкининг “Бизнес юритиш” (Doing Business) индексидаги кўрсаткичларимизни кўтариш учун тўртта йўналиш бўйича чора-тадбирлар мажмуини амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

- корхоналарни рўйхатдан ўтказиш жараёнини такомиллаштириш;
- кредит олиш имконини ошириш;

-“Қурилиш учун рухсатнома олиш”, “Мол-мулкни рўйхатдан ўтказиш”, “Миноритар инвесторларни ҳимоя қилиш” ва “Тўловга ноқобилликни ҳал этиш” сингари рейтингнинг бошқа компонентларини такомиллаштириш;

-Жаҳон банки билан ҳамкорлик қилиш.

Иқтисодий эркинлик индекси (Index of Economic Freedom) иқтисодий жараёнларни ўрганиш яқунлари бўйича The Wall Street Journal газетаси билан ҳамкорликда Мерос жамғармаси (The Heritage Foundation) томонидан нашр этилади.

Тадқиқотлар 10 та назорат кўрсаткичи: мулк ҳуқуқи, коррупциядан холилик, фискал эркинлик, ҳукумат иштироки, тадбиркорлик эркинлиги, меҳнат эркинлиги, монетар эркинлик, савдо эркинлиги, инвестиция эркинлиги ва молиявий эркинликка асосланади.

Ташкилий-услубий, статистик ва норматив-ҳуқуқий базани такомиллаштириш бу борадаги вазиятни ўнглашга хизмат қилади. Хусусан, индекс тузувчилар билан бевосита музокаралар ўтказиш учун Ўзбекистон Республикаси миссиясини юбориш, Иқтисодий эркинлик индексини ошириш мақсадида Халқаро стандартларни имплементация қилиш бўйича концепция ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш лозим.

Қонун устуворлиги индекси (The Rule of Law Index) The World Justice Project халқаро ноҳукумат ташкилоти услубияти бўйича мунтазам (бир неча йилда бир марта) тузилади.

Индекс комбинацияланган кўрсаткич бўлиб, эксперт манбаларидан ва жамоатчилик фикрини сўраш орқали олинган маълумотлар асосида ҳисоблаб чиқарилади. Жами 8та назорат кўрсаткичи: ҳокимият институтлари ваколатларини чеклаш, коррупциянинг йўқлиги, тартиб ва хавфсизлик, асосий ҳуқуқлар ҳимояси, ҳокимият институтларининг шаффофлиги, қонунларга риоя этиш, фуқаролик соҳасидаги одил судлов ва жиноят соҳасидаги одил судлов баҳоланади.

Коррупцияга муносабат индекси (The Corruption Perceptions Index).

1996 йилдан буён Transparency International халқаро ноҳукумат ташкилоти услубияти бўйича ҳар йили тузилади.

Суд-ҳуқуқ блоки рейтингда позицияни ошириш бўйича қуйидаги умумий ҳатти-ҳаракатларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

- ташкилий-услубий базани такомиллаштириш;
- ҳокимият институтларини демократлаштириш;
- коррупцияга қарши курашиш;
- асосий ҳуқуқларни ҳимоялаш, тартиб ва ҳавфсизликни таъминлаш;
- суд-ҳуқуқ тизимида қонунийликнинг янада мустаҳкамлаш.

Матбуот эркинлиги жаҳон индекси (Worldwide Press Freedom Index). У 2001 йилдан буён миллий масс-медиа фаолиятидаги 43 та асосий кўрсаткичларни текшириш асосида ҳар йили тузилади. “Чегара билмас репортёрлар” (“Репортёры без границ”) халқаро ноҳукумат ташкилоти томонидан нашр қилинади.

Аудио-, видео- ва босма материалларни тарқатиш миқёсини янада кенгайтириш; қўшма медиа-лойиҳаларни амалга ошириш; хорижий тилларда қисқа ахборот материалларини тезкор тайёрлаш тизимини яратиш юзага келган вазиятни ўзгартиришда ёрдам беради. Хорижий социологик марказлар билан ҳамкорлик ўрнатиш, журналистикага ўқитишнинг янги дастурларини жорий этишга эҳтиёж бор;

Жаҳон мамлакатларининг демократия индекси (The Democracy Index). Бу 2006 йилдан буён мунтазам ўтказилаётган сиёсий жараёнлар глобал тадқиқотидир. Яқунлар бўйича рейтинг шакллантирилади, унинг услубияти муаллифи Британиядаги The Economist Intelligence Unit тадқиқот маркази (*Англиядаги Economist журналининг таҳлил бўлинмаси*) ҳисобланади.

Рейтинг қисман эксперт баҳоларига ва тегишли мамлакатлар аҳолиси орасида ўтказилган жамоатчилик фикри сўрови натижаларига асосланган. Сайлов жараёни ва плюрализм, ҳукумат фаолияти, сиёсий иштирок, сиёсий

маданият, фуқаролик эркинликлари тоифаларига бирлаштирилган 60 та асосий кўрсаткичдан шакллантирилади.

Ўзбекистон демократияси индексини ошириш учун рейтингдаги барча бешта тоифа бўйича чора-тадбирлар “йўл харитаси” лойиҳасига киритилган.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда шуни айтиш мумкинки, мамлакатимиз ҳар бир халқаро рейтинг/индекс бўйича қандай мақсадларга эришмоқчи эканлигини аниқ рақамларда кўрсатган маъқул. Шунда айрим хатти-ҳаракатларнинг амалда бажарилиши билан эмас, балки айтилган прогноз параметрлари билан боғланган муддатларни ҳам кўрсатиш мумкин бўлади.

Бу, биринчидан, вазифалар ва уларни ижро этиш муддатлари ҳақида аниқ тасаввурга эга бўлиш, иккинчидан эса, мазкур йўналишда амалга оширилаётган ишни мониторинг қилиш самарадорлигини янада ошириш имконини берар эди.

Хулоса ўрнида алоҳида таъкидлаш керакки, мамлакатимизда савдо-иқтисодий, инвестициявий, ижтимоий соҳаларни ривожлантириш моделларини ишлаб чиқиш, дунёнинг етакчи халқаро таҳлил ва илмий-тадқиқот, ишлаб чиқариш муассасалари билан алоқаларни мустаҳкамлаш орқали Ўзбекистоннинг халқаро майдондаги имижини янада юксалтириш долзарб масаладир. Бу борада самарали ва кенг қўлламли тарғибот-ташвиқот ишларини йўлга қўйиш, миллий туристик брендни яратиш, хорижий нодавлат ташкилотлар ва оммавий ахборот воситалари билан ўзаро манфаатли келишувларга эришиш, халқаро ташкилотлар вакилларини юртимизга таклиф қилиш ва уларни юз бераётган ўзгаришлар билан таништириш каби жиҳатлар алоҳида ўрин тутди. Зеро, Ўзбекистонни дунёга кўрсатиш, халқаро рейтинглар ва индекслардаги ўрнини юксалтириш фақат ва фақат халқимиз фаровонлиги, мамлакатимизнинг барқарор тараққиётига хизмат қилади.

3.2. Прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишга оид фаолиятини такомиллаштириш истиқболлари.

Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ ислохотлари прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолиятини ҳам такомиллаштириш заруриятини кетириб чиқармоқда. Шундан келиб ҳолда, Ўзбекистон Республикаси “Прокуратура тўғрисида”ги Қонунининг айрим моддаларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги Қонунининг 4-моддасида прокуратура органларининг асосий фаолият йўналишлари ўз ифодасини топган бўлиб, унда **халқаро муносабатлар соҳасида қонунчилик ижроси устидан назорат** назарда тутилмаган, шунингдек, мазкур назорат объекти қонунда ҳам ўз ифодасини топмаган.

Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг 2017 йил декабрдаги “Халқаро-ҳуқуқий соҳада қонунчилик ижроси устидан прокурор назорати самарадорлигини ошириш тўғрисида”ги 174-сонли буйруғининг 1-бандида халқаро-ҳуқуқий соҳада қонунчилик ижроси устидан назоратни ташкил этиш борасидаги прокуратура органларининг асосий вазифалари белгиланган бўлиб, улар қуйидагилардан иборат:

-Ўзбекистон Республикасининг давлат манфаатлари ҳимоясини таъминлаш;

-Ўзбекистон Республикаси фуқаролари ҳамда Ўзбекистон Республикасида доимий яшовчи фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг (кейинги матнда - Ўзбекистон фуқаролари) чет давлатларда, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг (кейинги матнда - чет эл фуқаролари) Ўзбекистон Республикасида ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини таъминлаш чораларини кўриш;

-Ўзбекистон Республикаси иштирокчиси ҳисобланган халқаро шартномалар бўйича олинган мажбуриятларнинг тегишли вазирлик ва идоралар томонидан сўзсиз бажарилиши устидан назорат олиб бориш;

-хорижий инвесторларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ҳимоясини таъминлаш;

-ўзаро ҳуқуқий ёрдам кўрсатишга оид халқаро шартномалар ижросини прокуратура органларида тўғри ва самарали ташкил этиш;

-ваколат доирасида хорижий давлатларнинг ваколатли органлари, республикада аккредитация қилинган дипломатик муассасалар, халқаро ташкилотлар ва хорижий идораларнинг ваколатхоналари билан самарали ҳамкорлик ўрнатиш;

-қонунчилик, ҳуқуқни қўллаш амалиёти ва прокуратура органлари фаолиятини такомиллаштириш ҳамда халқаро ҳамкорликни ривожлантириш юзасидан таклифлар ишлаб чиқиш.

Таъкидлаш жоизки, чет элда ишлаётган Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя этиш борасида бир қатор муаммо ва камчиликлар мавжуд. Уларнинг хорижий мамлакатлар ва Республика чегараларида қолиб кетиши, одам савдоси қурбони бўлиши ва бошқа кўринишдаги ҳуқуқларининг бузилиши уларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя этиш ўз вақтида, самарали ҳамда тизимли амалга оширилмаётганлигидан далолат беради. Бу борада олиб борилаётган ишлар ҳам тор дорада ёки ҳукумат ҳамда жамоатчилик эътиборига тушганидан сўнг амалга оширилмоқда.

Юқорида қайд этилган камчиликларнинг олдини олиш, чет элда Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, Республика ҳудудида доимий яшовчи фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини, шунингдек жамият ва давлат манфаатлари ҳимоясини ўз вақтида ва самарали амалга оширилишини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура органлари тўғрисида”ги қонуннинг 4-моддасида **халқаро муносабатлар соҳасида қонунчилик ижроси устидан назоратни** прокуратура органларининг асосий фаолият йўналишларидан бири сифатида қайд этиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Шунингдек, таклиф этилаётган ушбу асосий фаолият йўналишини қонунда алоҳида боб сифатида батафсил ёритиш прокуратура органларининг ушбу асосий фаолият йўналиши қонунда ўз ҳуқуқий ифодасини топишига ҳамда бундан манфаатдор томонни бу борадаги ҳуқуқларидан хабардор бўлишига хизмат қилади.

Қозоғистон Республикасининг халқаро шартномаларига риоя этилишини назорат қилиш Қонуннинг 16-моддасида ўз ифодасини топган.

Шунингдек, 21-моддада қонунлар ижросини текшириш назарда тутилган бўлиб, унга кўра қонунлар ижросини текшириш қонунларнинг бузилаётганлиги тўғрисидаги аризалар ва бошқа маълумотлар асосида, шунингдек қонунийлик прокурор томонидан чоралар кўрилишини талаб қиладиган ҳолатда эканлигидан келиб чиққан ҳолда қонунда белгиланган тартибда ўтказилади, аммо мазкур Қонунда текшириш тартиби баён этилмаган.

Қонунлар ижросини текшириш тартиби Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларида ўз аксини топмаган.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг 2017 йил 6 декабрдаги 172-сонли буйруғига 1-илова Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг Регламентида қонунлар ижросини текшириш тартиби тўлиқ баён этилмаган. Хусусан, **текшириш ўтказиш тўғрисидаги қарор чиқаришга ваколатли мансабдор шахс, текшириш ўтказиш тўғрисидаги қарорда нималар баён этилиши лозимлиги, текшириш ўтказиш тўғрисидаги қарор ҳақида текшириш объектларини хабардор этиш тартиби, текшириш доирасини кенгайтириш асослари, текшириш ўтказишнинг умумий муддати, уни узайтириш ва тўхтатиб туриш асослари ҳамда муддати, алоҳида таркибий тармоқлар учун муддатнинг амал қилиши, текширув даврига кирмайдиган ҳолатлар, текшириш муддатини узайтириш, қайта текширув ўтказиш асослари ҳамда прокурорнинг текшириш билан боғлиқ ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги)**

ва қарорлари устидан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда шикоят қилиниши мумкинлиги назарда тутилмаган.

Таъкидлаш жоизки, қонунчилик ижросини текшириш тартибига оид мазкур таклифлар Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг соҳавий буйруқларида эмас, балки Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги Қонунида ўз ифодасини топиши текшириш субъектларининг ҳам бу борадаги қонуний ҳуқуқ ҳамда мажбуриятлари доирасини билишларига имкон беради ва бу қонунлар ижросини текшириш жараёнида ўзларининг бузилган ҳуқуқларини суд орқали тиклаш имкониятини оширади.

Таҳлилларга кўра, қонунлар ижросини текшириш тартиби Россия Федерацияси Прокуратура тўғрисидаги Қонунининг 21-моддасида ўз аксини топган.

Қонунлар ижросини текшириш тартиби Қонунда ўз аксини топиши прокуратура органларининг фаолият самарадорлигига, уларнинг фаолияти тизимли равишда амалга оширилишига, текширув объектларининг бу борадаги ўз ҳақ-ҳуқуқларини билишларига, текшириш муддати асоссиз равишда чўзилиб, текшириш объектларининг ҳуқуқлари поймол бўлишининг олди олинишига хизмат қилади, шунингдек бу борадаги қонуний асосларнинг юзага келишига имкон беради.

Бу ўз навбатида давлат ва фуқаролик жамияти институтларининг мамлакатни янада жадал ва ҳар томонлама ривожлантиришга қаратилган сабъ-ҳаракатларини бирлаштирувчи замонавий, демократик ҳамда очиқ-ошкора майдон сифатида уларнинг юқори даражадаги тизимли ва самарали мулоқотини йўлга қўйишга, жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш самарадорлигига хизмат қилади.

Мамлакатимизда хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий ва социал фаоллигини ошириш, уларнинг турли соҳа ва тармоқларда ўз қобилият ва имкониятларини рўёбга чиқариши учун шарт-шароит яратиш, ҳуқуқ ва қонуний манфаатларига сўзсиз риоя қилинишини таъминлаш, оналик

ва болаликни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, шунингдек, оила институтини мустаҳкамлаш борасида бир қатор тизимли муаммо ва камчиликлар мавжуд.

Хотин-қизларни қўллаб-қувватлашга доир давлат сиёсатининг самарали амалга оширилишини таъминлаш, уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш ҳамда хотин-қизлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш мақсадида ва ҳозирги пайтда бунга зарурат мавжудлигини инобатга олган ҳолда 10.1-бошқарма таркибида **“Хотин-қизлар ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга доир қонунчилик ижроси устидан назорат қилиш бўлими”** Бош прокуратура таркибий тармоғини тузиш мақсадга мувофиқ.

Аёллар ҳақидаги қонунчилик ижроси устидан назорат соҳасида:

-қонунийликни мустаҳкамлаш, қонун устуворлигини таъминлаш, аёлларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш;

-давлат бошқаруви, ҳуқуқни муҳофаза килувчи ҳамда маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, корхона, муассаса, ташкилотлар ва мансабдор шахслар томонидан Хотин-қизлар ҳуқуқлари камситилишининг барча шакллариغا барҳам бериш тўғрисидаги Конвенция, мазкур соҳадаги умумэтироф этилган халқаро ҳуқуқ нормалари, шунингдек, миллий қонунчилик талабларига сўзсиз риоя этилишини таъминлаш;

-аёллар ўртасида ҳуқуқбузарлик ва жиноятчиликнинг олдини олиш ҳамда профилактика қилиш, бунга имкон берувчи сабаб ва шарт-шароитларни аниқлаш ва бартараф этиш;

-қонунийлик ва ҳуқуқни қўллаш амалиётининг доимий таҳлили асосида тизимли қонунбузилишларни аниқлаш;

-қонунчилик ва прокуратура органлари фаолиятини такомиллаштириш ҳамда ҳуқуқни қўллаш соҳасида ягона амалиётни шакллантириш юзасидан таклифлар ишлаб чиқиш;

-хотин-қизлар ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга доир қонунчилик ижроси устидан назоратнинг шакл ва услубларини

такомиллаштириш **прокуратура органларининг асосий вазифалари** этиб белгиланиши лозим.

Қийноққа солиш ва бошқа шафкатсиз, ғайриинсоний ёки кадр-қимматни камситувчи муомала ҳамда жазо турларини қўллашга оид жиноят ишларида қонун нормаларини тўғри қўллаш юзасидан **Олий суд Пленуми қарорининг қабул қилиниши** мақсадга мувофиқ бўлар эди. Бу суд амалиётида юзага келиши мумкин бўлган муаммоларни олдини олишга хизмат қилади деб ўйлаймиз. Зеро, Ўзбекистон Республикасининг “Судлар тўғрисида”ги Қонунининг 21-моддасида қонун ҳужжатларини қўллаш масалалари бўйича Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг тушунтиришлари судлар, ушбу тушунтиришлар берилган қонун ҳужжатларини қўллаётган бошқа органлар, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва мансабдор шахслар учун мажбурийлиги назарда тутилган.

Қайд этиш керакки, пандемия муносабати билан Ўзбекистон Республикасида жорий этилган карантин қонунларини бузганлик учун бир неча ўн минглаб фуқаро базавий ҳисоблаш миқдори (БХМ)нинг йигирма бараваридан ўттиз бараваригача, бир қанча мансабдор шахслар эса ўттиз бараваридан эллик бараваригача миқдорда жаримага тортилди, аммо бу тоифадаги ишларда адвокатлар қатнашгани ҳақда маълумот йўқ. Бу эса одил судлов тамойилига зиддир.

Мазкур кўринишдаги ҳолатларнинг олдини олиш мақсадида суд ишларни юритиш чоғида қонунларнинг ижроси устидан прокурор назорати самарадорлигини ошириш мақсадга мувофиқ бўлади.

Ҳар қандай ҳолатда ҳам инсон ҳуқуқлари ҳимояси иккинчи даражага тушиб қолмаслиги, жумладан, адвокатларнинг касбий вазифасини бажариш имконияти чекланмаслиги лозим.

ХУЛОСА

Илмий ишининг хулосаси орқали биз мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг бир бўлаги бўлмиш прокуратура органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги фаолият ислохотларини имкон қадар ёритиш, таҳлил этиш ва мазкур соҳадаги ислохотларга илмий ишдан келиб чиқиб таклиф ва таҳлилий хулосаларни беришга ҳаракат қилдик.

Мамлакатимизда олиб борилаётган барча ижтимоий ислохотларнинг негизида юқорида айтиб ўтганимиздек, асосий бош ғоя қилиб юрт тинчлиги ва халқ фаровонлиги мақсад қилиб олинган, шунинг учун ҳам халқ манфаатларига мос келувчи қонун ва қоидаларни доимо қайта кўриб чиқиш ҳамда илғорроқлари билан тўлдириб бориш давр тақозосидир.

Илмий ишга таяниб қуйидаги хулоса ва улар асосидаги таклифларни беришимиз мумкин:

I. Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги қонунини такомиллаштириш бўйича таклиф ва тавсиялар:

1. Ўзбекистон Республикаси “Прокуратура тўғрисида”ги Қонунининг 4-модда тўққизинчи бандига “халқаро муносабатлар соҳасида қонунчилик ижроси устидан назорат қилиш”ни прокуратура органлари фаолиятининг асосий йўналишларидан бири сифатида қайд этиш мақсадга мувофиқ бўлади.

2. Ўзбекистон Республикаси “Прокуратура тўғрисида”ги қонуннинг 21-моддасида қонунлар ижросини текшириш тартибини баён этиш мақсадида биринчи қисмдаги 21-моддасининг биринчи қисмидаги “қонунийлик прокурор томонидан чоралар кўрилишини талаб қиладиган ҳолатда эканлигидан келиб чиққан ҳолда қонунда белгиланган тартибда ўтказилади” деган сўзлар “қонун бузилиш ҳолатлари ҳақида олинган маълумотларни текширув ўтказмасдан тасдиқлаш ёки инкор этишнинг имкони бўлмаса, қонунлар ижросини текшириш прокуратура органлари томонидан амалга оширилади” деган сўзлар билан алмаштирилиши;

Иккинчи қисми “Текширув ўтказиш тўғрисида қарор прокурор ёки унинг ўринбосари томонидан қабул қилинади ва текширув ўтказилаётган ташкилот (муассаса) раҳбари ёки бошқа ваколатли вакилига текширув бошланган кундан кечиктирмай етказилади. Текширишни ўтказиш тўғрисидаги қарорда текширув мақсади, асослари ва предмети кўрсатилиши лозим” таҳририда баён этилиши мақсадга мувофиқ бўлади.

Шунингдек, Қонунда қонунлар ижросини текшириш объекти доирасини кенгайтириш асослари ифодалаш мақсадида учинчи қисми “Текширув давомида текширилаётган ташкилот (муассаса) фаолиятида бошқа қонун бузилиш ҳолатлари мавжудлиги тўғрисида прокурор томонидан чоралар кўрилишини талаб қиладиган, текширув ўтказмасдан туриб тасдиқланмайдиган ёки инкор этиб бўлмайдиган маълумотлар олинган бўлса, прокурор ёки унинг ўринбосари текшириш доирасини кенгайтириш тўғрисида асослантилган қарор қабул қилади. Янги текшириш ўтказиш тўғрисида қарор қабул қилинган кундан кечиктирмай текширилаётган ташкилотнинг (муассаса) раҳбари ёки бошқа ваколатли вакилига етказилади” тарзида баён этилиши лозим бўлади.

Бундан ташқари, Қонунда қонунлар ижросини текшириш муддатини назарда тутиш ва уни узайтириш асосларини ифодалаш мақсадида тўртинчи қисми “Текшириш ўтказиш муддати 30 календарь кундан ошмаслиги лозим. Текшириш муддати прокурорнинг ушбу текшириш доирасида қўшимча текшириш ишларини олиб бориши зарурати билан боғлиқ бўлган алоҳида ҳолларда прокурор ёки унинг ўринбосари қарори билан узайтирилиши мумкин. Текшириш муддати 30 календарь кундан кўп бўлмаган муддатга узайтирилиши мумкин. Агар зарурат туғилса, кейинчалик текшириш муддатини 30 календарь кундан ошмайдиган муддатга узайтириш тўғрисида қарор фақат Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ёки у ваколат берган Ўзбекистон Республикаси Бош

прокурорининг ўринбосари томонидан қабул қилиниши мумкин” тарзида баён этилиши мақсадга мувофиқ бўлади.

Бешинчи қисмини “Ўзбекистон Республикасининг турли ҳудудларида фаолият юритувчи ташкилотда (муассасада) текшириш ўтказиш муддати ҳар бир филиал, ваколатхона, алоҳида таркибий бўлинма ҳамда ташкилотнинг (муассасанинг) минтақавий филиали учун алоҳида белгиланади” тартибида баён этиш лозим бўлади.

Шунингдек, Қонунда текширишни тўхтатиб туриш асосларини баён этиш мақсадида олтинчи қисми “Прокурор ёки унинг ўринбосари қарори билан текшириш қуйидаги асосларга кўра бир неча бор тўхтатиб турилиши мумкин:

текширув хулосаларига таъсир кўрсатиши мумкин бўлган қўшимча маълумотларни олиш учун мураккаб ёки узоқ муддатли тадқиқотлар, синовлар, махсус экспертизалар ўтказишга зарурат мавжуд бўлиб, уларни амалга ошириш муддати белгиланган текширув вақтидан ошса;

агар текширув ўтказилаётган ташкилотнинг (муассасанинг) ҳаракати (ҳаракатсизлиги) амалга оширилаётган текширувни ўтказишга тўсқинлик қилса ва бу текширишни белгиланган муддатда яқунлашга имкон бермаса;

сўралган маълумотлар, ҳужжатлар ва материаллар ёки уларнинг нусхалари ўз вақтида тақдим этилмаганлиги текширишни белгиланган муддатда амалга оширишга имкон бермаса” тарзида ифодаланиши мақсадга мувофиқ бўлади.

Бундан ташқари, еттинчи қисмини “Прокурор ёки унинг ўринбосари томонидан текширишни тўхтатиб туришнинг умумий муддати икки ойдан ошмаслиги лозим. Агар икки ой ичида ушбу модданинг олтинчи қисмида кўрсатилган тадбирларни бажариш ёки зарур маълумотларни, ҳужжатлар ва материалларни ёки уларнинг нусхаларини олиш имкони бўлмаса, текширишни тўхтатиш Ўзбекистон Республикаси Бош

прокурори ёки у ваколат берган ўринбосарининг қарори билан икки ойдан ортиқ бўлмаган муддатга узайтирилиши мумкин” тарзида;

саккизинчи қисмини “Текширув ушбу модданинг олтинчи қисмида белгиланган асослар тугаган тақдирда прокурор ёки унинг ўринбосарининг қарори билан тикланади” тартибида;

тўққизинчи қисмини “Текширишни ўтказиш даврига қуйидагилар кирмайди:

текшириш тўхтатиб турилган муддат;

ушбу Қонуннинг 6-модда икки, уч, тўрт ва бешинчи қисмларида белгиланган зарур маълумотлар, ҳужжатлар ва материаллар ёки уларнинг нусхаларини топшириш ҳақида прокурор талабномаси юборилганидан улар тақдим этилгунга қадар бўлган муддат” таҳририда;

ўнинчи қисмини “Текширув тўхтатилган тақдирда, текширилган ташкилотдан (муассасадан) олинган ҳужжат ва материаллар текшириляётган ташкилотга (муассасага) қайтарилади, агар ушбу ҳужжат ва материаллар:

жиной жавобгарликка тортиш масаласини ҳал қилиш;

натижалари текшириш хулосаларига таъсир қилиши мумкин бўлган тадқиқот, синов ҳамда махсус экспертизалар учун зарур бўлмаса” тарзида;

ўн биринчи қисмини “Текшириш муддатини узайтириш (тўхтатиб туриш, қайта тиклаш) тўғрисида қарор қабул қилинган кундан эътиборан икки кун ичида текшириш ўтказиляётган органнинг (ташкilotнинг) раҳбарига ёки бошқа ваколатли вакилига хабар берилади” тартибида;

ўн иккинчи қисми “Янги очилган ҳолатлар бўйича қайта текшириш ўтказишга йўл қўйилади” таҳририда;

ўн учинчи қисми “Текширишга бошқа давлат органларининг (ташкilotларининг) вакиллари эксперт-таҳлилий функцияларни амалга ошириш учун жалб қилиниши мумкин” тартибида;

ўн тўртинчи қисми **“Прокурорнинг текшириш билан боғлиқ ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) ва қарорлари устидан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда шикоят қилиниши мумкин”** тартибида ифодаланиши мақсадга мувофиқ бўлади.

II. Қийноққа солиш ва бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёки кадр-қимматни камситувчи муомала ҳамда жазо турларини қўллашга оид жиноят ишларида қонун нормаларини тўғри қўллаш юзасидан **Олий суд Пленуми қарорининг қабул қилиниши** мақсадга мувофиқ бўлар эди. Бу суд амалиётида юзага келиши мумкин бўлган муаммоларни олдини олишга хизмат қилади деб ўйлаймиз.

III. Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг таркибий тармоғини ташкил этиш бўйича таклиф ва тавсиялар:

Хотин-қизларни қўллаб-қувватлашга доир давлат сиёсатининг самарали амалга оширилишини таъминлаш, уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш ҳамда хотин-қизлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш мақсадида ҳамда ҳозирги пайтда бунга зарурат мавжудлигини инобатга олган ҳолда 10.1-бошқарма таркибида **“Хотин-қизлар ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга доир қонунчилик ижроси устидан назорат қилиш бўлими”** Бош прокуратура таркибий тармоғини тузиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

I. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар:

1.1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси // (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси) [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/20596>. Мурожаат этилган сана 10.06.2020 йил (date of the application June 10, 2020).

1.2. Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги ЎРҚ-257-II-сонли Қонуни // [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/106197>. Мурожаат этилган сана 10.06.2020 йил (date of the application June 10, 2020).

1.3. Ўзбекистон Республикасининг “Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида”ги ЎРҚ-154-сон Қонуни // [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/1339436>. Мурожаат этилган сана 10.06.2020 йил (date of the application June 10, 2020).

1.4. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 1997 йил 30 августдаги “Ўзбекистон Республикаси ва Озарбайжон Республикаси ўртасида фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ҳамда ҳуқуқий муносабатлар тўғрисидаги шартномани ратификация қилиш ҳақида”ги 488-I-сон қарори // [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/83334>. Мурожаат этилган сана 10.06.2020 йил (date of the application June 10, 2020).

1.5. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят процессуал кодекси // (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси) [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/111460>. Мурожаат этилган сана 10.06.2020 йил (date of the application June 10, 2020).

1.6. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси // (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси) [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/97664>. Мурожаат этилган сана 10.06.2020 йил (date of the application June 10, 2020).

1.7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги “Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ

ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 4850-сон Фармони // [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/3050491>. Мурожаат этилган сана 10.06.2020 йил (date of the application June 10, 2020).

1.8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 18 апрелдаги “Ижтимоий-иқтисодий ислохотларни амалга ошириш, мамлакатни модернизация қилиш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг ишончли ҳимоясини таъминлашда прокуратура органларининг ролини кучайтириш тўғрисида”ги ПФ-5019-сонли Фармони // [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/3177796>. Мурожаат этилган сана 10.06.2020 йил (date of the application June 10, 2020).

1.9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 30 ноябрдаги “Суд-тергов фаолиятида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари кафолатларини кучайтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5268-сонли Фармони // [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/3432426>. Мурожаат этилган сана 10.06.2020 йил (date of the application June 10, 2020).

1.10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 22 июндаги “Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикасининг Миллий стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6012-сонли Фармони // [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/4872355>. Мурожаат этилган сана 08.07.2020 йил (date of the application July 08, 2020).

1.11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 8 июль кунидаги “Одам савдосига қарши курашиш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-911-сонли қарори // [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/1370056>. Мурожаат этилган сана 10.06.2020 йил (date of the application June 10, 2020).

1.12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли қарори // [Электрон манба].

URL: <https://lex.uz/docs/3107036>. Мурожаат этилган сана 10.06.2020 йил (date of the application June 10, 2020).

1.13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 мартдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2833-сонли қарори // [Электрон манба]. URL: <https://lex.uz/docs/3141186>. Мурожаат этилган сана 10.06.2020 йил (date of the application June 10, 2020).

II. Дарслик ва ўқув қўлланмалар:

2.1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят процессуал кодексига шарҳлар. –Т.: ТДЮИ нашриёти, 2009. – 966 б.

2.2. Прокурорларнинг профессионал масъулияти, асосий мажбуриятлари ва ҳуқуқлари соҳасида халқаро ва миллий стандартлар (ўқув қўлланма). Т.: “Fan va texnologiya”, 2011, 150 б.

2.3. Ф.Х.Рахимов, Н.Т.Авазов Ўзбекистон Республикаси ва айрим хорижий давлатларнинг прокуратура тўғрисидаги қонунлари ва уларнинг қиёсий таҳлили. II том. Т: 2018. -546 б.

2.4. Неъматов Х. “Ҳуқуқий ҳимоянинг мустақкам пойдевори”. Т.: “Қонун ҳимоясида”, 2003 йил, 1 (85)-сон.

2.5. Б.Х.Пўлатов. Прокурор назорати // Дарслик. -Т: Ўзбекистон, 2009.

2.6. Басков А.И. Курс прокурорского надзора // Учебник для вузов. М., 1999,стр 468.

2.7. Мадалиев О.М. Прокурор назорати. Дарслик // Умумий қисм. -Т.: ТДЮИ. 2009. -424 б.

2.8. Н.Т.Авазов, А.Р.Матмуротов. Хорижий мамлакатларнинг прокуратура органлари фаолиятини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларининг қиёсий таҳлили. Илмий рисола. –Т.: ТДЮУ нашриёти, 2018 йил. 127 б.

2.9. Давлетов А.Ж. Прокурорский надзор // Учебник для вузов. Нукус “Билим”, 1999. стр. 319.

2.10. Матушевский Р.Г., Пятаков В.А. Прокуратура и прокурорский надзор. -М.:Приор-издат, 2005, стр.366.

III. Илмий адабиётлар ва мақолалар:

3.1. Б.И.Латипов. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва фуқаролик жамияти институтларининг ўзаро ҳамкорлигини такомиллаштириш”. Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори(Phd) диссертацияси автореферати. –Т:2019.

3.2. М.Ғаипов. Ўзбекистонда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг коррупцияга қарши курашишбоасидаги фаолиятини мувофиқлаштиришни такомиллаштириш истиқболлари // Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратура Академияси магистратура тингловчиларининг мақолалари. -Т:2020.

3.3. Д. Ҳамдамова. Ўзбекистон Республикаси ва ривожланган хорижий давлатлар прокуратура органлари фаолиятининг қиёсий таҳлили // Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратура Академияси магистратура тингловчиларининг мақолалари. -Т:2020.

IV. Интернет сайтлари:

4.1. <http://www.lex.uz>

4.2. <http://www.gov.uz>

4.3. <http://www.regulation.gov.uz>

4.4. <http://www.norma.uz>

4.5. <http://www.google.com>

4.6. <http://www.uza.uz>

4.7. <http://www.insonhuquqlari.uz>

4.8. <https://www.transparency.org/cpi2019?/news/feature/cpi-2019>

4.9. <http://www.eiu.com/topic/democracy-index>

4.10. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2020/leaderless-struggle-democracy>

4.11. <https://kun.uz/news/2019/12/26/freedom-house-korrupsiyani-tiyib-turish-subindikatoriy-boyicha-ozbekistonga-0-ball-qoydi-bunga-asosiy-sabablar>

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ҚОНУНИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING АЙРИМ ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИГА ЎЗГАРТИРИШ ВА ҚЎШИМЧАЛАР КИРИТИШ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистон Республикасининг қуйидаги қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритилсин:

1-модда. Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил 9 декабрда қабул қилинган “Прокуратура тўғрисида”ги 746-ХП сонли Қонунига (Ўзбекистон Республикасининг 2001 йил 29 августда қабул қилинган 257-П сонли Қонуни таҳририда) (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2001 йил, № 9-10, 168-модда; 2003 йил, № 5, 67-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2007 йил, № 6, 249-модда; Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004 йил, № 51, 514-модда; 2008 йил, № 39, 390-модда; 2008 йил, № 52, 509-модда; 2011 йил, № 16, 160-модда; 2012 йил, № 38, 433-модда; 2015 йил, № 32, 425-модда; 2016 йил, № 39, 457-модда; 2017 йил, № 13, 194-модда, № 24, 487-модда, № 37, 978-модда.) қуйидаги ўзгартириш ва қўшимчалар киритилсин:

1. 4-модданинг тўққизинчи банди қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

“халқаро муносабатлар соҳасида қонунчилик ижроси устидан назорат қилиш”;

Тўққизинчи банди тегишинча ўнинчи банд деб ҳисоблансин;

2. 21-моддасининг биринчи қисмидаги “қонунийлик прокурор томонидан чоралар кўрилишини талаб қиладиган ҳолатда эканлигидан келиб чиққан ҳолда қонунда белгиланган тартибда ўтказилади” деган сўзлар “қонун бузилиш ҳолатлари ҳақида олинган маълумотларни текширув ўтказмасдан тасдиқлаш ёки инкор этишнинг имкони бўлмаса, қонунлар ижросини текшириш прокуратура органлари томонидан амалга оширилади” деган сўзлар билан алмаштирилсин;

Иккинчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

“Текширув ўтказиш тўғрисида қарор прокурор ёки унинг ўринбосари томонидан қабул қилинади ва текширув ўтказилаётган ташкилот (муассаса) раҳбари ёки бошқа ваколатли вакилига текширув бошланган кундан кечиктирмай етказилади. Текширишни ўтказиш тўғрисидаги қарорда текширув мақсади, асослари ва предмети кўрсатилиши лозим”;

Учинчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

“Текширув давомида текширилаётган ташкилот (муассаса) фаолиятида бошқа қонун бузилиш ҳолатлари мавжудлиги тўғрисида прокурор томонидан чоралар кўрилишини талаб қиладиган, текширув ўтказмасдан туриб тасдиқланмайдиган ёки инкор этиб бўлмайдиган маълумотлар олинган бўлса, прокурор ёки унинг ўринбосари текшириш доирасини кенгайтириш тўғрисида асослантирилган қарор қабул қилади. Янги текшириш ўтказиш тўғрисида қарор қабул қилинган кундан кечиктирмай текширилаётган ташкилотнинг (муассаса) раҳбари ёки бошқа ваколатли вакилига етказилади”;

Тўртинчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

“Текшириш ўтказиш муддати 30 календарь кундан ошмаслиги лозим. Текшириш муддати прокурорнинг ушбу текшириш доирасида қўшимча текшириш ишларини олиб бориши зарурати билан боғлиқ бўлган алоҳида ҳолларда прокурор ёки унинг ўринбосари қарори билан узайтирилиши мумкин. Текшириш муддати 30 календарь кундан кўп бўлмаган муддатга узайтирилиши мумкин. Агар зарурат туғилса, кейинчалик текшириш муддатини 30 календарь кундан ошмайдиган муддатга узайтириш тўғрисида қарор фақат

Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ёки у ваколат берган Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг ўринбосари томонидан қабул қилиниши мумкин”;

Бешинчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

“Ўзбекистон Республикасининг турли ҳудудларида фаолият юритувчи ташкилотда (муассасада) текшириш ўтказиш муддати ҳар бир филиал, ваколатхона, алоҳида таркибий бўлинма ҳамда ташкилотнинг (муассасанинг) минтақавий филиали учун алоҳида белгиланади”;

Олтинчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

“Прокурор ёки унинг ўринбосари қарори билан текшириш қуйидаги асосларга кўра бир неча бор тўхтатиб турилиши мумкин:

текширув хулосаларига таъсир кўрсатиши мумкин бўлган қўшимча маълумотларни олиш учун мураккаб ёки узоқ муддатли тадқиқотлар, синовлар, махсус экспертизалар ўтказишга зарурат мавжуд бўлиб, уларни амалга ошириш муддати белгиланган текширув вақтидан ошса;

агар текширув ўтказилаётган ташкилотнинг (муассасанинг) ҳаракати (ҳаракатсизлиги) амалга оширилаётган текширувни ўтказишга тўсқинлик қилса ва бу текширишни белгиланган муддатда яқунлашга имкон бермаса;

сўралган маълумотлар, ҳужжатлар ва материаллар ёки уларнинг нусхалари ўз вақтида тақдим этилмаганлиги текширишни белгиланган муддатда амалга оширишга имкон бермаса”;

Еттинчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

“Прокурор ёки унинг ўринбосари томонидан текширишни тўхтатиб туришнинг умумий муддати икки ойдан ошмаслиги лозим. Агар икки ой ичида ушбу модданинг олтинчи қисмида кўрсатилган тадбирларни бажариш ёки зарур маълумотларни, ҳужжатлар ва материалларни ёки уларнинг нусхаларини олиш имкони бўлмаса, текширишни тўхтатиш Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ёки у ваколат берган ўринбосарининг қарори билан икки ойдан ортиқ бўлмаган муддатга узайтирилиши мумкин”;

Саккизинчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

“Текширув ушбу модданинг олтинчи қисмида белгиланган асослар тугаган тақдирда прокурор ёки унинг ўринбосарининг қарори билан тикланади”;

Тўққизинчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

“Текширишни ўтказиш даврига қуйидагилар кирмайди:

текшириш тўхтатиб турилган муддат;

ушбу Қонуннинг 6-модда икки, уч, тўрт ва бешинчи қисмларида белгиланган зарур маълумотлар, ҳужжатлар ва материаллар ёки уларнинг нусхаларини топшириш ҳақида прокурор талабномаси юборилганидан улар тақдим этилгунга қадар бўлган муддат”;

Ўнинчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

“Текширув тўхтатилган тақдирда, текширилган ташкилотдан (муассасадан) олинган ҳужжат ва материаллар текширилаётган ташкилотга (муассасага) қайтарилади, агар ушбу ҳужжат ва материаллар:

жиноий жавобгарликка тортиш масаласини ҳал қилиш;

натижалари текшириш хулосаларига таъсир қилиши мумкин бўлган тадқиқот, синов ҳамда махсус экспертизалар учун зарур бўлмаса”;

Ўн биринчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

“Текшириш муддатини узайтириш (тўхтатиб туриш, қайта тиклаш) тўғрисида қарор қабул қилинган кундан эътиборан икки кун ичида текшириш ўтказилаётган органнинг (ташкилотнинг) раҳбарига ёки бошқа ваколатли вакилига хабар берилади”;

Ўн иккинчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

“Янги очилган ҳолатлар бўйича қайта текшириш ўтказишга йўл қўйилади”;

Ўн учинчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

“Текширишга бошқа давлат органларининг (ташкилотларининг) вакиллари эксперт-таҳлилий функцияларни амалга ошириш учун жалб қилиниши мумкин”;

Ўн тўртинчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилсин:

“Прокурорнинг текшириш билан боғлиқ ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) ва қарорлари устидан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда шикоят қилиниши мумкин”.

2-модда. Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси, Адлия вазирлиги ва бошқа манфаатдор ташкилотлар ушбу Қонунининг ижросини, ижрочиларга етказилиши ҳамда моҳияти ва аҳамияти аҳоли ўртасида тушинтирилишини таъминласин.

3-модда. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳукумат қарорларини ушбу Қонунга мувофиқлаштиради; давлат бошқарув органлари ушбу Қонунга зид бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қайта кўриб чиқишлари ва бекор қилишларини таъминласин.

4-модда. Ушбу Қонун 2020 йил “ ” “ ”дан эътиборан кучга киради.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. МИРЗИЁЕВ

Тошкент ш.,

2020 йил “ ” “ ”,

“ ”-сон

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
БОШ ПРОКУРОРИНИНГ
БУЙРУҒИ**

**Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг айрим буйруқларига
ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида**

2020 йил “ ” “ ”-сон

Тошкент шаҳри

Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг буйруқларини такомиллаштириш ҳамда уларни янги қабул қилинган қонун ҳужжатларига мувофиқлаштириш мақсадида, Ўзбекистон Республикаси “Прокуратура тўғрисида”ги Қонунининг 13-моддасига асосан

Б У Ю Р А М А Н:

1. Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг айрим буйруқларига иловага мувофиқ ўзгартириш ва қўшимчалар киритилсин.
2. Мазкур буйруқ ижросини таъминлаш учун прокуратура, Бош прокуратура ҳузуридаги Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти ҳамда Мажбурий ижро бюроси органларининг барча ходимларига етказилсин.
3. Буйруқ ижроси устидан назорат Бош прокурорнинг соҳага масъул ўринбосарлари зиммасига юклатилсин.

**Ўзбекистон Республикаси
Бош прокурорининг
3-даражали Давлат адлия
маслаҳатчиси**

Н.Т.Йўлдошев

**Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг айрим буйруқларига
киритилаётган ўзгартириш ва қўшимчалар**

1. Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг 2017 йил 6 декабрдаги 172-сонли буйруғига 1-илова Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг Регламентига қуйидаги қўшимча киритилсин:

1) 23-банд 1 хатбошидаги “Текширишлар назорат қилувчи раҳбар томонидан тасдиқланган режа асосида ўтказилиб” деган сўзлардан кейин ва “белгиланган муддатда яқунланиши лозим” деган сўзлардан олдин “қонунда” сўзи билан тўлдирилсин.